

TÜRK EDEBİYATINA GİRİŞ

mrkz

Fasikül

1

- Güzel Sanatlar ve Edebiyat
- Edebiyatın Bilim Dallarıyla İlişkisi
- Güzel Sanatlar ve Edebiyat
- Tarih İçinde Türk Edebiyatı
- Türk Dilinin Tarihî Gelişimi
- Metinlerin Sınıflandırılması



GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT

- Duygu ve düşüncelerin söz ya da yazıyla etkili ve güzel bir biçimde anlatılması sanatına **edebiyat**; bir duygunun, tasarıminin, güzelliğin dışı vurumunda, anlatımında kullanılan yöntemlerin tümüne de **sanat** denir. Müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro gibi insanda coşku ve hayranlık uyandıran sanatlar ise **güzel sanatlar** olarak adlandırılır.
- Edebiyat da güzel sanatların bir şubesidir. Çünkü edebiyat da güzel sanatlar da insanda estetik haz uyandırma kaygısı taşır.
- Sözü ahenk ve betimlemeye dönük olması yönüyle edebiyat özellikle müzikle hep içli dışlı olmuştur.
- Ayrıca edebiyatla sinema ve tiyatro arasında da yakın bir ilişki vardır. Öncelikle edebiyat sinemaya ve tiyatroya da kaynaklık eder. Örneğin klasikleşmiş edebî yapıtlar sinemaya ve tiyatroya uyarlanmaktadır.
- Güzel sanatlar, kullanılan malzemeler ve malzemenin kullanılmasına göre de sınıflandırılır çünkü güzel sanatların bir bölümü göze, bir bölümü de kulağa seslenir. Bu sanat dallarından şiir, edebiyat, müzik kulağa; resim, fotoğraf, mimari, heykel de göze hitap etmektedir. Bunlar arasında hem göze hem kulağa hitap eden sanatlar da vardır: tiyatro, opera, bale, sinema ...

EDEBİYATIN BİLİM DALLARIYLA İLİŞKİSİ

Edebiyat, dili araç olarak kullanan bütün bilim dallarıyla ilişkilidir. Ayrıca insanların kişilikleri, ruh hâlleri, ilişkileri, meslekleri, yaşadıkları sosyal ve siyasi çevreleri vb. edebiyat eserinin malzemesini meydana getirir. Yani edebiyatın birinci ve en önemli konusu "tarihî, sosyal ve psikolojik bir varlık olan insan"dır. Bu bakımdan edebiyatın, insanı ve toplumu değişik yönleriyle inceleyen "psikoloji, sosyoloji, tarih, felsefe, toplum bilimi, ruh bilimi, dil bilimi, coğrafya, din" gibi bilim dallarıyla yakın ilişkisi vardır. Bu bilim dalları, edebiyat araştırmalarını kolaylaştırır.

EDEBİYAT - TARİH İLİŞKİSİ

- Tarih, geçmişte yaşamış toplumlarının yaşantılarını neden - sonuç ilişkisi içerisinde belgelere dayanarak yer ve zaman göstererek tarafsız biçimde inceler.
- Edebî ürünler, kendi çağının zihniyetini yansıttığı için, tarih için belge özelliği taşır. Edebî metinler oluşturulurken ise tarihin metodundan yararlanır.

EDEBİYAT - SOSYOLOJİ İLİŞKİSİ

- Sosyoloji, sosyal olayları konu alan bir bilim dalıdır. Edebî metinler de insanları sosyal çevresiyle ele alır ve insan ilişkileri edebî metinlere kaynak olur.
- Sosyologlar; kişilerin toplum içindeki yaşantılarını, davranışlarını anlatan bu edebî metinlerden sık sık yararlanır.

EDEBİYAT - PSİKOLOJİ İLİŞKİSİ

- Psikoloji, insan davranışlarını bilimsel yöntem ve tekniklerle inceleyen bilim dalıdır.
- Yazarının ya da başkalarının yaşamlarından izler taşıyan edebî metinler biraz da yazarın veya kahramanların ruh hâlini yansıtır. Bu noktada psikolojinin yöntemlerinden yararlanmak gerekir.

EDEBİYAT - FELSEFE İLİŞKİSİ

- Felsefe ve edebiyatta öncelik insan olmakla beraber düşünme ve ortaya bir şey koyabilme gibi bir amaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda iki bilim yardımlaşır.
- Bazı edebî metinlerin arka planında bazı düşünceler yatar. Toplumlara etkileyen bu düşünceler, felsefi metin yalınlığıyla değil değiştirilip dönüştürülerek anlatılır.

EDEBİYAT - DİN İLİŞKİSİ

- Başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli faktörlerden birisi olmuştur.
- Gerek içerik gerek söz varlığı olarak din, edebî eserleri etkilemiştir. Aynı zamanda dinî eserler de edebiyattan büyük ölçüde yararlanmışlardır.

SORU - 1

Büyük kubbeli serin divan, bugün daha sakin ve daha gölgeliydi. Pencerelelerinden süzülen mavi, mor, sincap rengi bahar aydınlığı; çinilerinin yeşil derinliklerinde birikiyor, kuyulaşıyordu. Yüksek ipek şiltelere diz çökmüş yorgun vezirler önlerindeki halının renkli nakışlarına bakıyorlar, uzun beyaz sakalını zayıf eliyle tutan yaşlı sadrazamın sönük gözleri, çok uzak, çok karanlık şeyler düşünüyor gibi, var olmayan noktalara dalıyordu.

– Yürekli bir adam gerekli, paşalar, dedi. Biz onun sırmalara, altınlara, elmaslara boğarak gönderdiği elçisine padişahımızın elini öptürmedik ancak dizini öpmesine izin verdik. Kuşkusuz o da karşılıklı bulunmaya kalkacak.

Bu parçadan hareketle güzel sanatlarla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Kurgusal bir yapıya sahiptir.
- B) Bilgileri değiştirmeye çalışır.
- C) Dil zevki vermeyi amaçlar.
- D) Okurun duygu dünyasına seslenir.
- E) Yanlı bir söyleme sahiptir.

SORU - 2

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethi için planlar yapmaktadır. Bunun için Yıldırım Beyazıt'ın yaptırdığı Anadolu (Güzelce) Hisar'ının karşısına bir hisar inşa etmek ister. Av bahanesiyle Karadeniz kıyısında Terkos Kalesi'ne gider ve avladığı hayvanları Bizans imparatoruna bir elçi aracılığıyla hediye eder ve bir av köşkü yaptırmak için izin ister. İmparator XI. Konstantin de bu köşkün bir dana derisinin kapladığı alandan daha büyük olmayacağı sürece inşa edilebileceğini söyler. Bunun üzerine Sultan II. Mehmet de bir dana derisini çok ince bir şekilde kestirip bunları uç uca bağlatır ve bir ip oluşturur. Bu alan etrafına Rumeli Hisarı'ndaki Büyük ve Küçük Zağanos Kulesi'ndeki kitabelere göre yaklaşık dört ay gibi çok kısa bir sürede bir hisar inşa ettirir.

Bu parça edebiyatın aşağıdaki bilimlerden hangileriyle ilişkili olduğunu gösterir?

- A) Felsefe – jeoloji
- B) Felsefe – sosyoloji
- C) Tarih – biyoloji
- D) Coğrafya – tarih
- E) Coğrafya – antropoloji

TÜRKÇENİN TARİHİ SÖZLÜKLERİ

Türkçenin ilk sözlüğü, Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lügati't-Türk* adlı eseridir. Türk dilinin lehçeleri ve dil bilgisi hakkında da çok önemli bilgiler sunan kitap, Türkçeden Arapçaya bir sözlüktür. Eser, Türkçenin zenginliğini göstermesi açısından çok önemlidir. Bunun dışında Türkçenin başlıca tarihî sözlükleri şunlardır:

- *Muhakemetü'l-Lugateyn* – Ali Şir Nevayi
- *Lugat-ı Naci* – Muallim Naci
- *Lehce-i Osmani* – Ahmet Vefik Paşa
- *Büyük Türk Lugatı* – Hüseyin Kazım Kadri
- *Müntehabât-ı Lugat-ı Osmaniyye* – James W. Redhouse
- *Resimli Kamus-i Osmanî* – Ali Seydi
- *Kamus-ı Türki* – Şemsettin Sam
- *Lehçetü'l-Lugat* – Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi
- *Lehçetü'l-Hakayık* – Direktör Ali Bey
- *Muhakemetü'l-Edep* – Zemaşerî
- *Codex Cumanicus* - Yazarı bilinmiyor.
- *Kitab-ı Lugat-ı Vankulu* - Vankulu Mehmet Efendi
- *Tuhfe-i Vehbi* - Sümbülzade Vehbi

SORU - 3

Bugün bilinen ilk Türkçe sözlük olan ----, Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072-1074 yılları arasında yazılmıştır. Araplara hem Türkçe öğretmek hem de Türkçenin de oldukça gelişmiş bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmış olan sözlükte yaklaşık olarak 7500 kelime yer almaktadır. Eser sadece sözlük değil aynı zamanda dönemin sözlü ürünleri olan şiir ve atasözlerini içeren bir antoloji kitabı özelliği taşımaktadır. Ayrıca dönemin Türk boylarının yaşadığı yerleri gösteren bir haritayı da içeren sözlüğün kıymeti çok fazladır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) *Muhakematü'l-Lugateyn*
- B) *Divanü Lügati't-Türk*
- C) *Kodeks Komenikus*
- D) *Kamus-ı Türki*
- E) *Lehçetü'l-Hakayık*

1.
BÖLÜM

GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT

- Bir duygunun, bir hayalin, bir tasarı ya da güzelliğin insan-
da oluşturduğu estetik karşılığa **sanat** denir.
- Estetik zevklerin ağır bastığı, sanatçıların ön planda oldu-
ğu faaliyetler **güzel sanatlar** olarak adlandırılmıştır.
- **Sanat Eserinin Özellikleri**
 - Kişisel ve orijinaldir.
 - Yaratıcılık gerektirir.
 - Hayatımıza etki edebilecek kadar kalıcıdır.
 - Beğendirme ve estetik kaygı ön plandadır.
 - Oluşturulduğu dönemin sosyal, kültürel ve siyasi geliş-
melerinden etkilenir.
- **Güzel Sanatların Sınıflandırılması**
 - Güzel sanatlar, kullandıkları malzemelere göre sınıflan-
dırılabilir.
 - Geleneksel ve modern olmak üzere iki farklı sınıflandır-
ma vardır.

➤ **Geleneksel (Klasik) Sınıflandırma:**➤ **İşitsel (Fonetik) Sanatlar**

- ✓ Sese ve söze şekil veren sanatlardır.
- ✓ Temel malzemesi sestir.

➤ **Görsel (Plastik) Sanatlar**

- ✓ Maddeye şekil veren sanatlardır.
- ✓ Temel malzemeleri fırça, boya, taş, mermer, demir, kil
gibi maddelerdir.

➤ **Dramatik (Ritmik) Sanatlar**

- ✓ Harekete şekil veren sanatlardır.
- ✓ İnsan bedenini, onun duygu ve düşüncelerini temel
malzeme olarak kullanır.

GÜZEL SANATLAR (KLASİK SINIFLANDIRMA)



GÜZEL SANATLAR MODERN (ÇAĞDAŞ) SINIFLANDIRMA



SANAT VE ZANAAT

Zanaat: İnsanların maddi gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenim ile birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren işlere denir.

Sanat ve Zanaat Arasındaki Farklar:

- ◆ Sanatın amacı estetik iken zanaatın amacı gündelik ihti-

yaçlara cevap vermek yani fayda sağlamaktır.

- ◆ Sanatçının sanat yaparken maddi bir beklentisi yokken zanaatkârın vardır.
- ◆ Sanat eserleri özgündür, taklit edilemez. Zanaat eserleri ise taklit edilebilir, birçok kez yapılabilir.

DİLİN İNSAN VE TOPLUM HAYATINDAKİ ÖNEMİ

- ✓ Duygu, düşünce ve istekler dil ile aktarılır; dil insanlar arasında iletişimi sağlar.
- ✓ Günlük yaşamda kullanılan dile **konuşma dili** denir.
- ✓ Deneme, makale, fıkra ya da bilimsel içerikli yazılı metinler hazırlanırken **yazı dili** kullanılır. Yazı dili ile konuşma dili arasında önemli farklar vardır.
- ✓ Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi, dünya görüşü gibi ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır.

İLETİŞİM

- ✓ Duygu ve düşüncelerin karşı taraftaki kişiye konuşma, yazı, işaret, jest ve mimik gibi çeşitli yollarla aktarılması sürecine **iletişim** denir.

İletişimin Unsurları

- ✓ **Gönderici (Kaynak):** İletiyi hazırlayan, gönderen, konuşan kişidir. Gönderici olmadan iletişim oluşmaz.
- ✓ **İleti (Mesaj):** Göndericinin aktardığı duygu, düşünce, hayal, istek ve bilgilere **ileti (mesaj)** denir.
- ✓ **Alıcı:** İletinin gönderildiği insan ya da topluluktur. Konuşmada dinleyen kişidir.
- ✓ **Şifre (Kod):** Gönderici; iletisini "konuşma" ya da "söz"ün yanı sıra yazıyla, resim çizerek, rakamlarla, hareket yaparak aktarabilir. Bu tür iletişim şekillerine **şifre (kod)** denir.
- ✓ **Bağlam:** İletişimin gerçekleştiği ortamdır.
- ✓ **Kanal:** Göndericinin iletisini alıcıya gönderirken kullandığı yazılı ve görsel araçlara **kanal** denir. Söz, e posta, kısa mesaj, televizyon gibi...
- ✓ **Filtre:** Alıcının iletiyi kendine göre yorumlama biçimine **filtre** denir. Bireylerin yaşamı, ön yargıları, sosyal ve kültürel unsurları, aynı iletiyi farklı yorumlamalarını sağlar.
- ✓ **Dönüt (Geri Bildirim):** Alıcının göndericiye verdiği tepki, yanittir.

Örnek

Öğretmen "Geçen hafta sınıfta okuduğumuz şiirin şairini hatırlayan var mı?" dedi. Arka sıralardan Buğra parmak kaldırdı ve "Yahya Kemal" dedi.

Gönderici: Öğretmen

Alıcı: Öğrenciler

İleti: "Geçen hafta sınıfta okuduğumuz şiirin şairini hatırlayan var mı?"

Dönüt: Yahya Kemal

Kanal: Ses

Bağlam: Sınıf

SORU - 4

Okula ilk başladığımız günlerde sınıfımıza yeni bir çocuk geldi. Hiç tanımadığımız, hakkında hiçbir fikrimizin olmadığı bu çocukla uzun süre konuşmadık. Onu "yabancı" olarak görüyor, kötü biriymiş gibi düşünüyorduk. Sınıfta herkes onunla konuşma konusunda pek isteksiz davranıyordu. Bu sessizlik bir zaman sürdü. Zaman içinde çok küçük nedenlerle bir iki söz geçti aramızda. Kapı açılmıştı aramızda. Sonra onu yavaş yavaş tanıdık ve gördük ki aslında çok iyi anlaşabiliyoruz. Hatta ilerleyen zamanlarda benim en yakın arkadaşım hâline geldi.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi üzerinde durulmaktadır?

- A) İletişimin insanlar için önemi
- B) Yeni insan tanımanın faydaları
- C) Yeni bir şehre gitmenin zorlukları
- D) Dostluğun insanlar üzerindeki etkileri
- E) İletişim sıkıntısı çeken insanların özellikleri

SORU - 5

Meraklı bir ses tonuyla çocuğa sordum:

- Elindeki ne?
- Böğürtlen topladım biraz.
- Ne yapacaksın onları?
- Safiye'ye götüreceğim.

Bu parçada iletişimin unsurlarından hangisi yoktur?

- A) Gönderici
- B) Alıcı
- C) İleti
- D) Bağlam
- E) Dönüt

DİLİN İŞLEVLERİ

- ✓ **Göndergesel İşlev:** Dilin bilgi verme işlevidir. Bu işlev daha çok kullanma kılavuzlarında, nesnel anlatılarda, bilimsel bildirimlerde, kısa not ve özetlerde karşımıza çıkar.

"Atom" terimi, Yunancadan gelir ve "bölünemez" anlamına gelir. Çünkü atomun varlığı keşfedildiğinde, evrendeki en küçük şey olduğu ve asla bölünmeyeceği düşünülmüştü. Daha sonraki çalışmalar atomun daha küçük parçacıklardan meydana geldiğini gösterdi. Bazı ekstrem durumlarda atomun parçalandığı da ortaya çıktı.

- ✓ **Heyecana Bağlı İşlev:** Gönderici (kaynak) iletilisini, duygu ve heyecanlarını dile getirmek amacıyla aktarmışsa dil “heyecana bağlı işlev”de kullanılmıştır. Bu işlevde çoğunlukla duygular, heyecanlar, korkular, sevinç ve üzüntüler dile getirilir.

Ey Türk Gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti’ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahili ve harici bedhahların olacaktır.

- ✓ **Şiirsel (Sanatsal) İşlev:** İleti, bir anlam aktarmaktan çok, karşı tarafta farklı çağrışımlar uyandırma amacındaysa dil sanatsal işlevdedir. Dilin şiirsel işleviyle kullanıldığı metinlerde gönderici alıcıda hissettirmek istediği etkileri uyandırmak için, dili istediği gibi kullanır yani kendi özgün üslubunu oluşturmak için bir anlamda dili yeniden yaratır.

Anneler masallar anlatıyor

Hiç büyümeyen çocuklara

Karlı bir günün sabahında

Kırlangıçlar doluyor eve

Kerpiç duvarda siyah beyaz resimler

Çeyiz sandığında göz nuru oylar danteller

Radyoda memleket türküleri

Sessizce ağlıyorsun

- ✓ **Alıcıyı Harekete Geçirme İşlevi:** İleti, alıcıyı harekete geçirmek üzere düzenlenmişse dil bu işlevdedir. Dilin bu işlevinde amaç, alıcıda bir tepki ve davranış değişikliği yaratmaktır. Emir, rica, istek cümlelerinde dil, alıcıyı harekete geçirme işleviyle kullanılır.

Şu masadaki kolileri hemen yukarı taşıyın!

Biraz sessiz olun!

Hemen dışarı çık!

- ✓ **Dil Ötesi İşlev:** Dil bilgisi kurallarıyla ilgili bilgi vermek üzere düzenlenen iletilerde dil, bu işlevde kullanılır.

Cümledeki işi, hareketi, yargıyı bildiren çekimli unsura yüklem denir. Yükleme, cümlede yargı bildiren çekimli öge de diyebiliriz. Yüklem, cümlenin temel ögesidir. Yani yüklem olmadan cümle de oluşmaz.

- ✓ **Kanalı Kontrol İşlevi:** İletişim sırasında ileti, kanalın iletiyi iletmeye uygun olup olmadığını öğrenmek, denetlemek amacıyla düzenlenmişse dil bu işlevde kullanılmış olur. Bu işlev daha çok, soru cümleleriyle karşımıza çıkar.

Bu romanını okuyanız var mı?

Geçen hafta yapılan toplantıya kim katıldı?

Kütüphaneye kim gitti?

SORU - 6

- I. Kâğıdı mavi bir zarf içinde Celal’e verdim. Sanki dünyaları bağışladım. Gözlerinden sevinç yaşları boşandı. Okudu, okudu, ağladı. Utanmasa yüzüne gözüne sürecekti.
- II. Orta Çağ’da ve onu izleyen yüzyıllarda çocukluk ayrı bir yaşam dönemi olarak kabul edilmiyordu. Çocuklar, bağımlı yaşadıkları belirli bir süre sonunda küçük yetişkinler olarak görülüyordu.
- III. İş-kılış fiilleri bir işi, hareketi anlatan fiillerdir. Bu işi yapan bir özne vardır ve bu işten etkilenen bir nesne bulunur. Nesne bulunduğu için bu fiiller geçişli fiillerdir diyebiliriz.
- IV. Müze bir avlu etrafındaki çeşitli yapılardan oluşur. Bu yapılar Mevlâna’nın türbesi, semahane, mescit, derviş hücreleri ve çeşitli dönemlerde yapılmış türbelerdir.
- V. Yine de bir şey duymuş gibi döndü baktı Çiğdem. Kalyağın tam ucunda duruyordu. Dalgalanan sarı saçlarının arasından bir bulut geçti. “Bir şey mi dedin?” diye bağırdı.

Yukarıdaki numaralanmış parçaların hangisinde dil, “dil ötesi işlev”de kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

SORU - 7

Dil, iletişimin amacına göre farklı işlevlerde kullanılır.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde dil, ötekilerden farklı bir işlevde kullanılmıştır?

- A) Buzağılar da uzun bir süre anne sütüyle beslenir.
- B) Anadolu’da boş kalan arazilere, hayvanlara yem olsun diye yonca ekilir.
- C) Atların rahat yaşamaları için, onlara geniş koşu alanları ve meralar hazırlanır.
- D) Çiftliklerde her yıl yüzlerce büyük baş hayvan yetiştirilir ve bunların çoğu yurt dışına gönderilir.
- E) Meradaki koyunları akşama doğru köye doğru getiren çobanın adı neydi?

DİLİN KULLANIMINDAN DOĞAN TÜRLER

Dil	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aynı toplulukta yaşayan veya aynı millettten olan insanların anlaşabilmelerini sağlayan gelişmiş bir iletişim aracıdır. ➤ Dil; toplumun ortaklaşa meydana getirdiği ve kullandığı canlı bir varlık, sosyal bir kurumdur. ➤ Dilde zamanla kullanımdan doğan bazı farklılıklar oluşur. ➤ Coğrafi ve kültürel etmenler bu farklılıkların oluşmasında rol oynar. 	Standart (Ölçünü) Dil	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bir ülkenin resmî işlerinde kullandığı dildir. ➤ Ülkemizin yani Türkiye'nin standart dili İstanbul Türkçesidir.
Konuşma Dili	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Halkın günlük yaşamında kullandığı ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dile konuşma dili, günlük dil denir. ➤ Konuşma dilinde sözcükler farklı şekilde ifade edilebilir. ➤ Kimi sesler değişebilir, bazı heceler yutulabilir. 	Lehçe	➤ Bir dilin bilinmeyen, çok eski dönemlerinde ayrılmış kollarına denir. Yakutça, Çuvaşça.
Yazı Dili	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bir ülkede konuşulan ağızlar içinden yaygınlaşmış egemen olan ortak dilin yazışmalarda kullanılması, bilim ve sanat yapıtlarının bu ortak dile yazılması sonucu ortaya çıkan yazılı dildir. ➤ Genelde yazı dili ve edebî dil kavramları eş anlamı kullanılmaktadır. 	Şive	➤ Bir dilin izlenebilen tarihi dönemlerinde ayrılmış koludur. Azerice, Özbekçe, Türkmençe gibi.
		Ağız	➤ Bir dilin en yeni zamanda ayrılmış küçük bölge kollarıdır. Karadeniz ağızı, Ege ağızı gibi.
		Argo	➤ Sokak dilidir. Toplum düzeninin dışında kalan kişilerin kendi aralarında kullandıkları özel dil, bu dili belirleyen sözcük ve deyimlerdir.
		Jargon	➤ Meslek dilidir. Aynı meslek veya topluluğa (atölye, okul, kışla vb.) mensup olan şahısların benimzedikleri özel terimlerin bütünüdür.

SORU - 8

Bir dilin bilinmeyen dönemlerinde o dilden ayrılmış koludur. İlgili dilden ses, şekil ve sözcük açısından çok büyük bir farklılığı içerir. İki dil neredeyse birbirini anlamaz hâle gelmiştir. Sibiryada yaşayan Yakut Türklerinin konuştuğu Yakutça ve Orta Volga Bölgesi'nde yaşayan Çuvaş Türklerinin konuştuğu Çuvaşça Türkçenin bu iki koludur.

Bu parçada aşağıdakilerin hangisinden söz edilmiştir?

- A) Lehçe
B) Ağız
C) Şive
D) Argo
E) Jargon

SORU - 9

Aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığına ----, her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim de ---- denir.

Bu cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) ağız - jargon
B) jargon - argo
C) lehçe - argo
D) jargon - şive
E) jargon - dil

2.
BÖLÜM

TARİH İÇİNDE TÜRK EDEBİYATI

► Tarih ve Edebiyat Tarihi

- Tarih; geçmişteki olaylara ait bilgilerin keşfi, toplanması, bir araya getirilmesi ve sunulması bilimdir. Edebiyat tarihi ise bir ülkenin edebiyatının bütün dönemlerini, yazar ve şairlerini, dil ve biçim özelliklerini vb. anlatan tarihtir. Bu bağlamda tarih ile edebiyat tarihi arasında sıkı bir ilişki vardır.
- Edebiyat tarihçisi; edebî metinleri incelerken dönemin toplumsal dokusunu, tarihî, sosyal, siyasi ve kültürel olaylarını dikkate alır ve bu yönüyle tarihten yararlanır. Tarihçi ise edebî metinleri inceleyerek dönemin siyasi, sosyal ve kültürel özellikleriyle ilgili bilgilere ulaşır.

► Edebiyat tarihinin incelediği konular:

- Edebî dönemler, edebiyatı etkileyen tarihî olaylar, edebiyat akımları, şair ve yazarların hayatı, şair ve yazarların edebî kişiliği, dönemin siyasi özellikleri, dönemin sosyal hayatı, dönemin kültürel özellikleri, edebî türlerin gelişimi.

► Edebiyatın Din ve Toplum İlişkisi

- Her edebî eser yazıldığı dönemi bir şekilde yansıtır.
- Din de binlerce yıldır insanları etkisi altına alan, onların yaşamlarını etkileyen ve gerek ahlaki gerekse toplumsal düzenin kurallarını belirleyen çok önemli bir olgudur.
- Bir toplumu bu kadar derinden etkileyen bir olguya karşı edebiyatın kayıtsız kalması mümkün olmayacaktır çünkü edebiyat toplum yaşamını âdeta bir ayna gibi yansıtır.
- Dinlerin toplum üzerindeki etkileri aynı ölçüde edebî eserlere de yansımaktadır.

► Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler

- Türk edebiyatı bir bütün olduğu hâlde bazı dönemlere ayrılmıştır.
- Bu ayırım onun incelenmesinde, öğrenilmesinde ve karşılaştırılmasında kolaylık sağlamaktadır. Şimdi bu ölçütler üzerinde duralım:

1. Dinsel Yaşam

- Türkler, İslamiyet'ten önce "Şamanist"ti; gök ve yer tanrılarına taparlardı. Sonradan "Manihaizm" ve "Budizm" gibi dinlerin etkisine girdiler.
- Bu dinlerin etkilerine o dönemlerde ortaya konan eserlerde, özellikle de destanlarda ve kitabelerde rastlamak mümkündür.
- Türklerin İslam kültür dairesine girmeleriyle birlikte yapıtlarda pek çok dinsel terime rastlanmaya başlanmış,

saray ve çevresinde icra edilen edebiyat biçim ve içerik bakımından Arap ve Fars edebiyatını örnek almış ve onların sıkı bir takipçisi olmuştur.

2. Medeniyet, Kültür Değişikliği

- Türklerin Batı dünyasını bilim, sanat ve siyasi yapı bakımından örnek almasıyla birlikte yapıtlara pek çok Fransızca kelime girmiş; biçim ve içerik bakımından Batı edebiyatı egemen olmaya başlamıştır.
- Bunların dışında dönemlerin kendi içindeki farklılaşmalar da söz konusudur.
- Batı etkisinde gelişen edebiyatımız biçim, içerik, dil ve üslup bakımından pek çok değişikliğe uğramıştır. Bunda dönemin şartlarının (ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapıdaki değişiklikler), sanat anlayışlarındaki değişimlerin payı büyüktür.

3. Dil Coğrafyası

- Dil yaşayan, canlı bir varlıktır.
- Dil aynı zamanda her türlü inanç, kültür, medeniyet, coğrafi ve bilimsel değişimlerden doğrudan etkilenir.
- Türkçe de tarih boyunca bu değişimlerin etkisiyle farklı dillerin etkisinde kalmış ve Türkler çeşitli alfabeler kullanmışlardır.
- Türkler sırasıyla; Köktürk, Uygur, Arap ve Latin alfabelerini kullanmışlardır.

4. Göçler – Coğrafi Değişiklik – Göçebelikten Yerleşik Hayata Geçiş

- Dünyanın en eski ve devamlı kavimlerinden biri olan Türkler; tarih boyunca çeşitli nedenlerle geniş coğrafyalara yayılmış, değişik dil ve kültürlerle karşılaşmıştır.
- Gidilen ve yerleşilen her coğrafya, karşılaşılan her dil ve kültür, Türk dilini ve edebiyatını da az çok etkilemiştir.

5. Büyük Savaşlar - Afetler

- Toplumsal yaşamdaki her türlü değişme ve gelişme edebî eserlere yansır.
- Örneğin Kurtuluş Savaşı'yla Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.
- Bu tarihî ve siyasi olay; edebiyatta da ulusallaşma, ulusal kaynaklara dönme, yerli ve çağdaş bir edebiyat yaratma düşüncesinin doğmasını sağlamıştır.
- Yine Türk toplumunun yaşadığı büyük afetlere destanlarda rastlamak mümkündür.

TÜRK EDEBİYATININ TARİHİ DÖNEMLERİ

- Hem edebiyat hem tarih, geçmişten bugüne insanın yaşam macerasını ele alır. Yalnız tarih bu macerayı gerçekçi şekilde, edebiyat ise onu kendine göre kurgulayarak ortaya koyar.
- Bundan dolayı edebiyat eseri de tarihî eserler gibi bir şekilde kendi çağına tanıklık eder. Örneğin *Köktürk Yazıtları*, *Dede Korkut Hikâyeleri* edebî metin olmakla birlikte tarihe de ışık tuttıkları için birer tarihî belge niteliği taşır.
- Türk edebiyatı; yazının kullanılıp kullanılmaması, coğrafi bölge değişikliği, dil anlayışı, dinî inanç, yaşam biçiminin değişmesi gibi ölçütler göz önünü alınarak dönemlere ayrılmıştır.
- Türkler tarih içinde üç farklı medeniyet dairesinde yaşadığından **Türk edebiyatını Destan Dönemi Türk Edebiyatı (İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı), İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı ve Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı** olmak üzere üç ana döneme ayırabiliriz.

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI

SÖZLÜ EDEBİYAT

- Türklerin henüz yazıyı kullanmadıkları dönemdeki edebiyattır. Bu dönem, başlangıçtan 8. yüzyıla kadar sürmüştür. Edebiyat ürünleri, sözlü olarak üretilmiş ve dilden dile yayılarak varlığını devam ettirmiştir. Göçebe kültürünün özelliklerini yansıtan bu edebiyatta törenlerde “kopuz” denilen saz eşliğinde “koşuk”lar ve “sagu”lar söyleyen “ozan”, “kam” veya “baksı” denilen şairler öne çıkmıştır.

YAZILI EDEBİYAT

- Yazılı edebiyat yazının bulunmasından 11. yüzyıla kadar süren dönemdir. Bu dönemde yazılı metinler olarak *Yenisey Yazıtları* ve *Orhun Yazıtları* öne çıkmıştır. Özellikle 8. yüzyılda dikilen, II. Köktürk Devleti'nin tarihine ışık tutan ve Köktürk alfabesiyle yazılan *Orhun Yazıtları* Türk edebiyatı ve tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir.

İSLAMİYET ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

HALK EDEBİYATI

- 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da İslamiyet öncesi sözlü edebiyatın devamı olarak sözlü geleneklerden ve halkın kültüründen hareketle şekillenmiş ve halka hitap eden bir edebiyat olarak varlığını devam ettirmiştir. Anonim halk edebiyatı, âşık tarzı halk edebiyatı ve tekke edebiyatı şeklinde üç ana koldan gelişimini devam ettirmiştir. Şiir ağırlıklı bir edebiyattır.

DİVAN EDEBİYATI

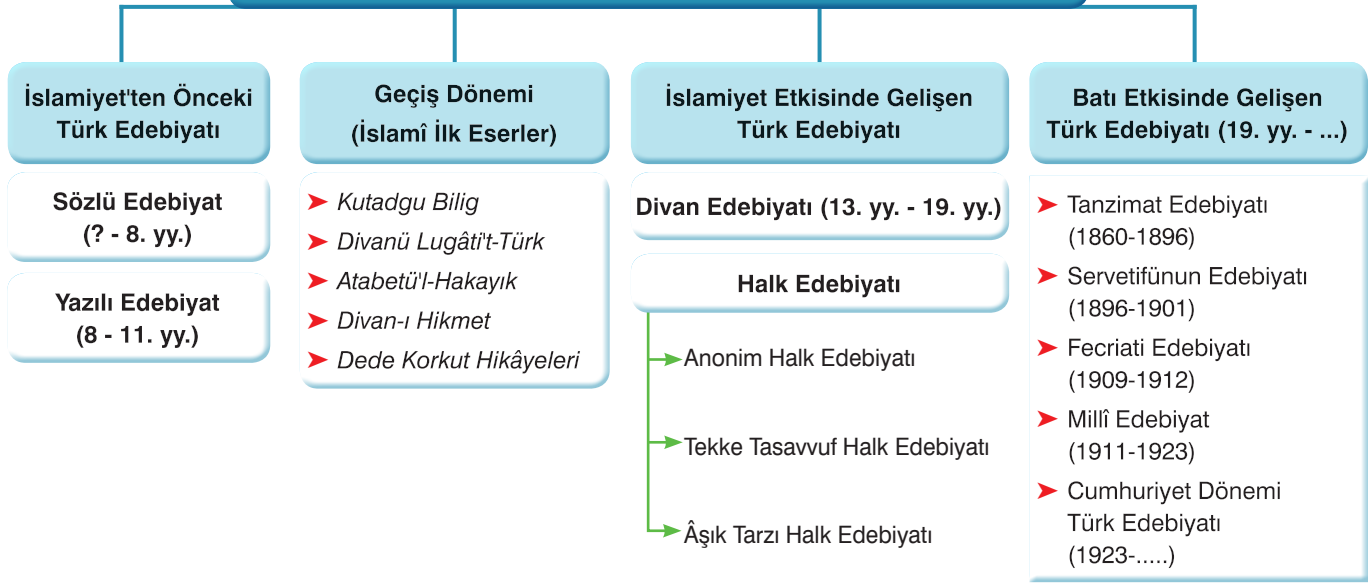
- Osmanlı sahasında 13. yüzyılda tema ve şekil olarak İslam kültürü çevresinde şekillenmeye başlamış, 19. yüzyıla kadar etkili olmuştur. Bu dönemde Türk edebiyatı hem tema hem de biçimsel bakımdan Arap ve Fars edebiyatının etkisinde gelişmiştir. Gazel, kaside gibi Arap ve Fars edebiyatında kullanılan nazım şekilleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

- Tanzimat'ın ilanıyla (1839) başlayan ve günümüze kadar etkisi süren dönemdir. Bu dönemde Batı'da ortaya çıkan hak, özgürlük, eşitlik, hürriyet, adalet kavramları ilgi görmüş; dinin yerini “bireycilik” ve “akılcılık” almıştır.

TANZİMAT EDEBİYATI	SERVETİFÜNUN EDEBİYATI	FECRİATİ EDEBİYATI	MİLLÎ EDEBİYAT	CUMHURİYET EDEBİYATI
✓ 1860-1896 yılları arasında etkili olmuş; bu dönemde edebiyata roman, tiyatro, makale gibi türler girmiştir.	✓ 1896-1901 yılları arasında etkili olmuş, bu dönemde Batı tarzı edebiyat kesin bir başarıya ulaşmıştır.	✓ 1909-1912 yılları arasında etkili olmuş, Türk edebiyatındaki ilk edebî beyanname yayımlanmıştır.	✓ 1911-1923 yılları arasında etkili olmuş, bu dönemde dilde sadeleşme ve yerlilik gerçekleşmiştir.	✓ 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla başlamış, çok farklı anlayışlarla günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

TÜRK EDEBİYATININ ANA DÖNEMLERİ



İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI

Türklerin tarih sahnesine çıkışından İslamiyet'in kabulüne kadar devam eden dönemdir. Bu dönemde Gök Tanrı inancı ile Manihaizm ve Budizm dinleri etkilidir. Han, hakan, kağan denilen liderler toplumu yönetir. Hanların, güçlerini Tanrı'dan aldıklarına inanılır.

İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatının Genel Özellikleri

- Millî ve sözlü bir edebiyattır.
- Eserlerdeki dil; sade, açık ve akıcıdır.

- Yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılır.
- İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatı eserlerinin birçoğu anonimdir.
- İslamiyet ile henüz tanışmamış olan Türklerin dili, yabancı etkilerden uzak olup öz Türkçedir.
- Bu dönemin edebî ürünleri; destan, sav, sagu, koşuk, *Köktürk Yazıtları* ve *Uygur Metinleri*'dir.
- Bilinen en eski Türk şairleri Aprın Çor Tigin ve Çuçu'dur.

SÖZLÜ EDEBİYAT

➤ Şiir

- Nazım birimi dördlüktür.
- Hece ölçüsü kullanılmıştır.

➤ Sagu

- ✓ Ölen kişinin ardından, onun iyiliklerini, yiğitliklerini, ayrılığında duyulan üzüntüyü anlatmak için söylenen şiirlerdir.
- ✓ "Yuğ" adı verilen cenaze törenlerinde söylenmişlerdir.
- ✓ Hece ölçüsü ve dördlük kullanılarak oluşturulmuştur.
- ✓ *Alp Er Tunga Sagusu* bilinen en eski sagu örneğidir.



NOT

Sagunun divan edebiyatındaki karşılığı mersiye, halk edebiyatındaki karşılığı ağıttır.

- Genellikle yarım kafiye yer verilmiştir.
- Benzetmeler ve konular, gerçek yaşamdan alınmıştır.

➤ Koşuk

- ✓ Yiğitlik, aşk, doğa, ayrılık gibi konuları işleyen lirik şiirlerdir.
- ✓ Hece ölçüsüyle söylenmiştir.
- ✓ Yarım kafiye ve redif kullanılmıştır.
- ✓ "Sığır" adı verilen süreklilik törenlerinde ve "Şölen" adı verilen ziyafetlerde söylenen şiirlerdir.
- ✓ Koşuklara dair en eski örnekler Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lugati't-Türk* adlı eserinde bulunmaktadır.



NOT

Koşuğun halk edebiyatındaki karşılığı **koşma**, divan edebiyatındaki karşılığı **gazeldir**.

► Olay Çevresinde Oluşan Metinler

► Destan

- ✓ **a. Doğal Destan:** Halk arasında doğal bir şekilde kulaktan kulağa yayılarak, nesilden nesile aktararak oluşan destanlardır. Doğal destanlar üç safhada oluşur: Çekirdek dönemi, yayılma dönemi, derleme dönemi.



NOT

Destanlar ileride ayrıntılı olarak işlenecektir.

- ✓ **b. Yapay (Yapma) Destan:** Toplumu etkileyen olayların şairler tarafından destansı anlatımla kaleme alındığı destanlardır.

► Dönemin Diğer Ürünleri

► Sav

- ✓ Atalarımızın yaşadıkları olaylardan çıkardıkları dersleri, edindikleri deneyimleri gelecek kuşaklara aktarmak için söyledikleri özlü sözlerdir.

YAZILI EDEBİYAT

- ✓ Türklerin yazıyı kullanmasıyla başlayan edebiyattır.
- ✓ Yazılı edebiyatın ilk örnekleri *Köktürk Yazıtları* ve *Uygur Metinleri*'dir
- ✓ Türk edebiyatının ilk yazılı örnekleri *Köktürk Yazıtlarıdır* (*Orhun Abideleri*).

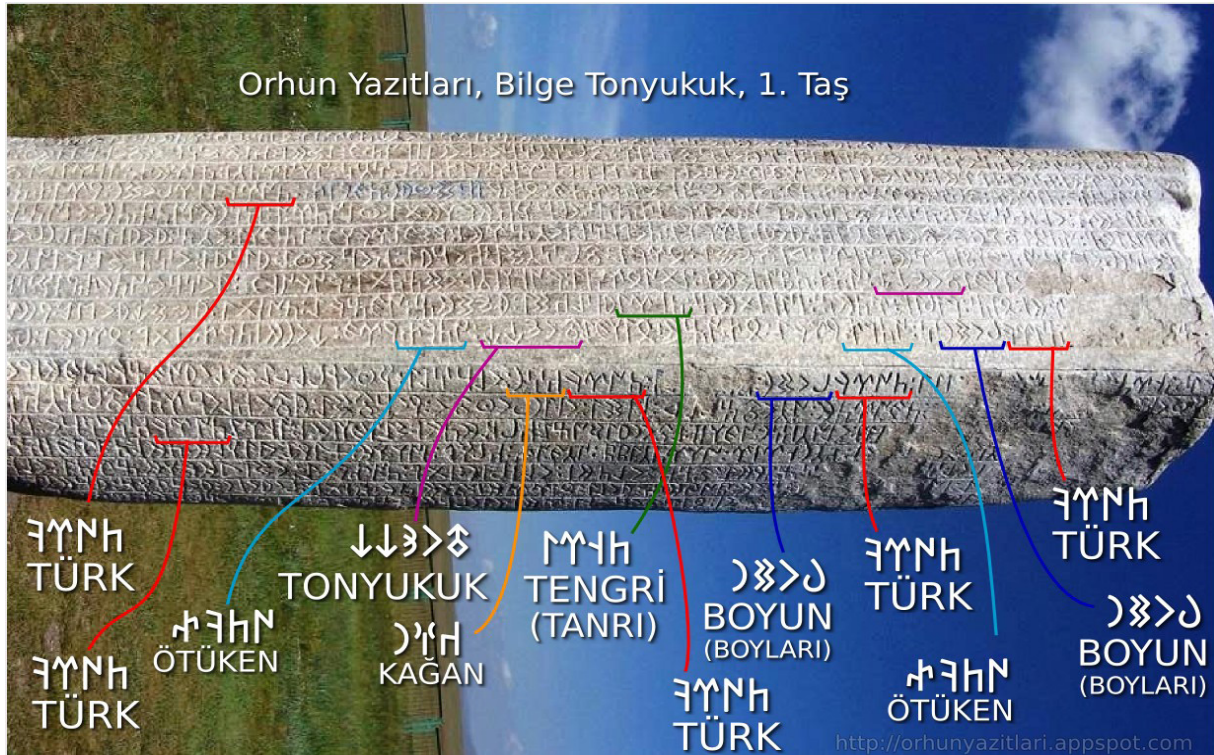
► Köktürk Yazıtları

- 8. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir.
- Üç büyük taştan oluşur. Bu taşlar yazılış sırasına göre; *Vezir Tonyukuk*, *Kül Tigin* ve *Bilge Kağan* yazıtlarıdır.
- Yazıtlar, Köktürk alfabesiyle yazılmıştır.
- Yazıtların dili açık ve yalındır.
- Türk adının geçtiği ilk metinlerdir.

- Türk edebiyatının ilk nutuk örneği sayılır.
- *Köktürk Yazıtları*'nın yazarı Vezir Tonyukuk ve Yollug Tigin'dir.
- Yazıtları ilk kez 1893 yılında Danimarkalı Türkolog Wilhelm Thomsen okumuştur.

► Uygur Metinleri

- Uygur alfabesiyle yazılmıştır.
- Metinlerin birçoğu Manihaizm ve Budizm dinleri ile ilgilidir.
- Önemli bir kısmı Çince'den çeviridir.
- *Altın Yaruk*, *Sekiz Yükmek*, *İrk Bitig*, *Kalyanamkara* ve *Papamkara* Hikâyesi öne çıkan metinlerdir.



İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI

Sözlü Edebiyat (... - 8. yy)

Sav (Atasözü)

Günümüzde atasözü olarak bilenen sözlerin İslamiyet öncesi dönemdeki karşılığıdır. "Ermegüğe bulit yük bolır." *Tembele bulut yük olur.*

Sagu (Ağıt)

İslamiyet öncesi dönemde bir insanın ölümünden sonra düzenlenen ve **yuğ** adı verilen yas törenlerinde okunan şiirlerdir. Sagular Divan edebiyatında **mersiye**, Halk edebiyatında **ağıt** adını almıştır.

Koşuk (Lirik Şiir)

Kopuz eşliğinde **sığır** ve **şölen** adı verilen törenlerde okunan aşk, kahramanlık, doğa sevgisi gibi temaları işleyen şiirlerdir. Hece ölçüsü ile dörtlükler hâlinde söylenir.

Destan

Ulusların yazı öncesi çağlarında oluşmuş olağanüstü olayların olağanüstü kahramanlar etrafında şekillenerek aktarıldığı, öyküleyici özellikler taşıyan uzun şiirlerdir. Bu destanlar doğal destan özelliği gösterir. **Çekirdek** (olay), **yayılma** (kuşaktan kuşağa aktarılma), **derleme** (bir ozan tarafından yazıya geçirme) olmak üzere üç aşaması vardır.

Yazılı Edebiyat (8. yy - 11. yy)

KÖKTÜRKLER DÖNEMİ

Köktürk Yazıtları (Orhun Abideleri)

Tonyukuk Yazıtı (720-25)

Vezer Tonyukuk tarafından diktirilen bu anıtlarda Tonyukuk kendi yaşam öyküsünün yanı sıra Türklerin tarihinden bir bölümünü kişisel bir anlatımla ortaya koymaktadır. Bu yönüyle anıt bir **anı** özelliği taşımaktadır.

Kül Tigin Anıtı (732)

Bu anıt, Bilge Kağan tarafından, savaşta hayatını kaybeden Kül Tigin adına diktirilmiştir. Bu anıtta Bilge Kağan'ın anlatımıyla Kül Tigin'in ölümü konusu ele alınmıştır. Yazarı **Yollug Tigin**'dir.

Bilge Kağan Anıtı (735)

Bilge Kağan'ın ölümünden sonra oğlu tarafından diktirilmiştir. Kül Tigin'in ölümünden sonraki olayları da içerir. Bilge Kağan'ın üstün gücü, başarıları kendi ağzından anlatılır. Bu anıt oldukça başarılı bir **nutuk (söylev)** örneğidir.

UYGURLAR DÖNEMİ

Uygur Yazıtları

Irk Bitig

Eser Mani dinine ait bir fal kitabıdır. Göktürk alfabesiyle yazılmıştır.

Maitrisimit

Türk edebiyatının ilk iptidai (ilkel) tiyatro örneğidir.

Altun Yaruk (Altın Işık)

Budizmin esaslarını, felsefesini Buda'nın yaşamı ile ilgili bilgiler içeren kutsal bir kitaptır. Çince'den Uygurcaya çevrilmiştir.

Sekiz Yükmeç

Sekiz cennet anlamına gelir. Beş duyu organıyla ilgili Budizm'e ait dini-ahlaki inanışlar, Budizm felsefesi anlatılır. Çince'den çevrilmiştir.

Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi

İyi düşünceli şehzade ile kötü düşünceli prenslerin adınıdır. Eserin aslı Sanksritçedir. Dinsel masal niteliği taşıyan eserde yine asıl anlatılmak istenen Budizm'dir.



NAVİGASYON

Bu anıtların varlığından ilk söz eden kişi tarihçi **Cüveyni**'dir. Anıtlardaki yazıyı okuyan ilk kişi Danimarkalı Türkolog, Bilgin **Thomsen**'dir. Anıtlarda kullanılan dil yabancı etkilerden uzak katışıksız öz Türkçedir. Metinlerde atasözü ve deyimler de kullanılmıştır.

3.
BÖLÜM

TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

TÜRKÇENİN KARANLIK ÇAĞI

- Türkçenin **İlk Türkçe** ve **Ana Türkçe Dönemi**'nden kalan yazılı belge elimizde olmadığı için bu dönemler "**Karanlık Dönem**" sayılmaktadır. Karanlık Dönem'de Türkçenin iki temel lehçesi olan Yakutça ve Çuvaşça ortaya çıkmıştır.
- Türkçenin Eski Türkçe ve sonraki dönemlerine ait metinler günümüze kadar ulaşmıştır. Türkçenin metinlerden yola çıkılarak izlenebilen dönemleri şunlardır:

ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ

- 8. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar yani Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde kullanılan yazı dilidir. *Orhun Abideleri* (Köktürkler), *Altun Yaruk*, *Sekiz Yükmek*, *İrk Bitig* (Uygurlar) *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık* (Karahanlılar) gibi eserler Eski Türkçe ile yazılmıştır.
- Eski Türkçe, Türklerin batıya doğru hareketlenmesiyle **Kuzey-Doğu Türkçesi** ve **Batı Türkçesi** olarak ikiye ayrılmıştır.

KUZEY - DOĞU TÜRKÇESİ

- Eski Türkçenin devamı olarak 13. yüzyıl ve 14. yüzyıllarda Hazar Denizi'nin kuzeyinde ve Orta Asya'da kullanılmıştır.
- Eski Türkçenin özelliklerini geliştirerek devam ettiren bu yazı dili **Kuzey ve Doğu Türkçesi** olmak üzere iki kolda gelişmiştir.
- **Kuzey Türkçesi (Kıpçak Türkçesi)**: 13-15. yüzyıllarda Hazar Denizi'nin kuzeyinden batıya yayılan Türklerin konuştuğu, Kıpçak Türkçesi ve Tatarca olarak da adlandırılan dildir.
- Kıpçak Türkçesiyle oluşturulan eserler içinde en önemlileri şunlardır: *Codex Cumanicus*, *Hüsrev ü Şirin*, *Gülüstan Tercümesi*
- **Doğu Türkçesi (Çağatay Türkçesi)**: Doğuda bulunan Türkler arasında, Türkistan ve Altınordu'da, kullanılan ve 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar süren yazı dilidir.
- Bu dönem eserlerinin en önemlileri Ali Şir Nevai'nin *Muhakemetü'l-Lugateyn* adlı eseri ile Babür Şahın *Babürnâme*'sidir.
- Çağatayca 20. yüzyılda yerini Özbekçeye bırakmıştır.

BATI TÜRKÇESİ

- Eski Türkçe devresinden sonra Orta Asya'dan batıya doğru yayılan Batı Türklerinin kullandığı dildir. Batı Türkçesi 13. yüzyıldan günümüze kadar gelmiştir. Oğuz Türkçesine dayanan Batı Türkçesinin gelişimi **Eski Anadolu Türkçesi**, **Osmanlı Türkçesi** ve **Türkiye Türkçesi** olarak üç devreye ayrılmıştır.
- **Eski Anadolu Türkçesi**: Batı Türkçesinin ilk devresini oluşturan Eski Anadolu Türkçesi, 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar devam etmiş, Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlı Dönemi'nde konuşulmuştur.
- **Osmanlı Türkçesi**: 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde, Hazar'dan Orta Avrupa'ya, Kırım'dan Afrika'ya kadar geniş bir sahaya yayılmış olan Türkçedir. Bu dönemde Türkçeye yabancı dillerden pek çok kelime ve gramer şekilleri girmiştir. Halkın konuştuğu dilin açıklığına ve halk edebiyatının devam etmesine rağmen yazı dilimiz Arapça ve Farsçanın etkisi altında kalmıştır. 17. yüzyılda ortaya çıkan mahallileşme hareketi ile dilde sadeleştirme eğilimi başlamıştır. Bu eğilim 18. yüzyıldan Tanzimat'a kadar devam etmiştir. Tanzimat'la birlikte Türkçeye ilgili sadeleştirme çalışmaları artmış, özellikle gazetenin gelmesiyle bir gazete dili oluşturulmuştur.
- **Çağdaş (Modern) Türkçe**: Günümüzde konuşulan Türkçedir. Şive farklılıklarına göre Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi gibi isimlerle anılan bu Türkçe günümüzde çok geniş bir alanda yirmiye yakın yazı diliyle varlığını devam ettirmektedir.

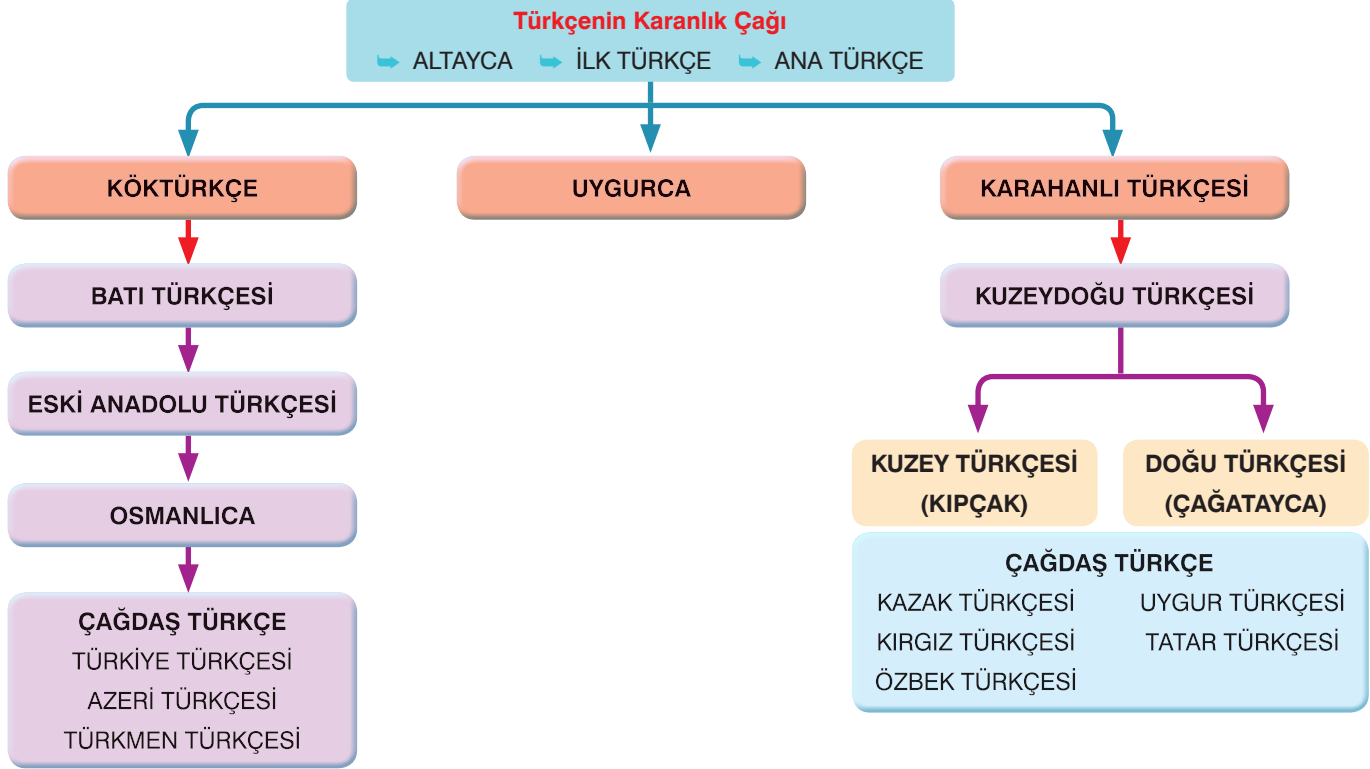


NAVİGASYON

Türklerin Tarih Boyunca Kullandığı Alfabeler

- ◆ Köktürk Alfabeti
- ◆ Uygur Alfabeti
- ◆ Arap Alfabeti
- ◆ Kiril Alfabeti
- ◆ Latin Alfabeti

TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ



SORU - 10 (ÖSYM)

Türk kültür tarihinin sözlü ve yazılı kaynaklarından bir bölümünü de masallar oluşturmaktadır. Bu masallardan bazıları eski Türk metinlerinden veya başka dillerden günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Bu çerçevede Türk edebiyatında Uygur Dönemi eseri olan ---- masal özelliği gösteren ilk eserlerdendir. Arap ve İran kaynaklı ---- adlı eser ise Türk edebiyatının farklı dönemlerinde birçok şair ve yazara ilham vermiştir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere aşağıdakilerin hangisi sırasıyla getirilmelidir?

- A) Kalyanamkara ve Papamkara - Binbir Gece Masalları
- B) Kelile ve Dimne - Billur Köşk
- C) Kalyanamkara ve Papamkara - Pançatantra
- D) Kelile ve Dimne - Pançatantra
- E) Billur Köşk - Binbir Gece Masalları

SORU - 11

Türkçenin tarihsel gelişimi 8. yüzyıldan itibaren takip edilebilmektedir. Elimizde bulunan ilk yazılı örnekler *Orhun Kitabeleri*'dir. Bu eserler Göktürk alfabesiyle yazılmış olup eserlerin dili ise Göktürkçedir (Köktürkçe). Şiveler arasındaki ayrılıklar; kelimelerin yapı, çekim ve fonetik (ses) özellikleriyle ilgili farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar dikkate alınarak Türkçenin birkaç çeşit tasnifi (sınıflandırılması) yapılmıştır.

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki ölçütlerden söz eden bu parça aşağıdakilerden hangisiyle ilişkilendirilebilir?

- A) Lehçe ve şive farklılıkları
- B) Siyasal yaşam
- C) Dinsel yaşam
- D) Coğrafi değişim
- E) Toplumsal sanat algısı

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

4.
BÖLÜM

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

- ▶ İnsanlar istek, duygu ve düşüncelerini sözlü veya yazılı olarak anlatır. Yani anlatım, genel olarak sözlü ve yazılı anlatım olmak üzere iki gruba ayrılır. Panel, forum, açık oturum, söylev, konferans, münazara gibi etkinliklerde sözlü anlatım; öykü, roman, deneme, sohbet gibi metin türlerinde yazılı anlatım kullanılır.
- ▶ Metinler anlatım türlerine, yazılış amaçlarına, dilin işlevine, gerçeklikle ilişkilerine göre gruplandırılabilir. Bu özellikler göz önüne alındığında metinler genel olarak **öğretici metinler** ve **sanatsal (kurmaca) metinler** olarak ikiye ayrılabilir.

ÖĞRETİCİ METİNLER

- ▶ Açıklamak, bilgi vermek, öğretmek amacıyla yazılır.
- ▶ Tarihi metinler, felsefi metinler, bilimsel metinler, gazete çevresinde gelişen metinler ve kişisel hayatı konu alan metinler gibi türlere ayrılır.
- ▶ Konuyla ilgili duygu ve düşünceler kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir; dil daha çok, göndergesel işlevde kullanılır.
- ▶ Gereksiz söz tekrarı, söylenmesi güç seslere ve kelimelere, söz sanatlarına, kelimelerin mecaz ve soyut anlamlarına pek yer verilmez.
- ▶ Daha çok ansiklopedilerde, bilimsel kitaplarda ve ders kitaplarında kullanılır.

SANATSAL METİNLER

- ▶ Okuyucuda estetik zevk uyandırmak amacıyla oluşturulan metinlerdir.
- ▶ Sanatsal metinlerde dil şiirsel işlevinde kullanılır, gerçeklik değiştirilerek ve yorumlanarak aktarılır.
- ▶ Yan anlam değeri taşıyan ve mecazlı ifadeler kullanılarak anlatıma çağrışım ve duygu değeri kazandırıp okuyucunun yeni ve farklı anlamlar çıkarabilmesi amaçlanır.
- ▶ Yazıldığı dönemin özelliklerinden ve o dönemdeki her türlü gerçeklikten izler taşır.
- ▶ Masal, roman, hikâye, fabl, destan, şiir, halk hikâyesi gibi türlerde kullanılır.

GAZETE ÇEVRESİNDE GELİŞEN METİNLER

- ▶ Gazetenin ortaya çıkmasıyla gazetelerde yayımlanan belirli metin türleri gelişmiştir.
- ▶ Bunlar arasında makale, deneme, sohbet, fıkra, eleştiri, röportaj, haber yazısı sayılabilir.

KİŞİSEL HAYATI KONU ALAN METİNLER

- ▶ Yazarın yaşamını yansıtan veya yaşamından beslenen yazı türleridir.
- ▶ Bu yazı türleri arasında hatıra, gezi yazısı, biyografi, otobiyografi, mektup ve günce öne çıkmaktadır.

OLAY ÇEVRESİNDE OLUŞAN METİNLER

- ▶ Bir olaya dayalı olarak meydana gelen edebî metinlerdir. Bu metinleri, anlatmaya bağlı metinler ve göstermeye bağlı metinler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür.

ANLATMAYA BAĞLI METİNLER

- ▶ Bu metinler; bir olay veya durum çevresinde yer, zaman, kişi belirtilerek ve bir plan dâhilinde olayların okuyucunun veya dinleyicinin zihninde canlandırılacak şekilde ifade edilmesiyle oluşur. Mit, efsane, masal, fabl, destan, mesnevi, halk hikâyesi, manzum hikâye, hikâye, roman anlatmaya bağlı metinler arasında yer alır.

GÖSTERMEYE BAĞLI METİNLER

- ▶ Göstermeye bağlı edebî metinler, bir olayı seyircinin önünde canlandırmak için oluşturulan metinlerdir. Göstermeye bağlı edebî metinleri kendi içerisinde geleneksel tiyatro (Karagöz, orta oyunu, meddah, köy seyirlik oyunu) ve modern tiyatro (trajedi, komedi, dram) olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür.

ÇOŞKU VE HEYECANI ANLATAN METİNLER

- ▶ Duygu ve düşünceleri, insan ruhunda ürpertiler uyandıracak biçimde coşkulu ve heyecanlı biçimde dile getiren metinlere coşku ve heyecanı dile getiren metinler (şiir) denir.

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Sözlü Anlatım

- ✓ Münazara
- ✓ Panel
- ✓ Forum
- ✓ Açık oturum
- ✓ Sempozyum
- (Bilgi şöleni)
- ✓ Konferans
- ✓ Söylev

Yazılı Anlatım

Öğretici Metinler

Kişisel Hayatı Konu Alan Metinler

- ✓ Mektup
- ✓ Anı (Hatıra)
- ✓ Günlük (Günce)
- ✓ Biyografi
- ✓ Otobiyografi
- ✓ Gezi yazısı

Gazete Çevresinde Gelişen Metinler

- ✓ Eleştiri (Tenkit)
- ✓ Makale
- ✓ Fıkra
- ✓ Deneme
- ✓ Sohbet
- ✓ Haber yazısı
- ✓ Röportaj
- ✓ Mülakat

Sanatsal (Kurmaca) Metinler

Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler

- > Şiir

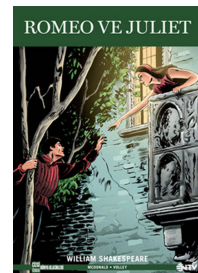
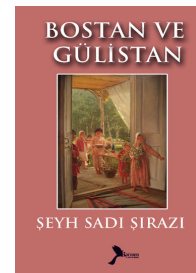
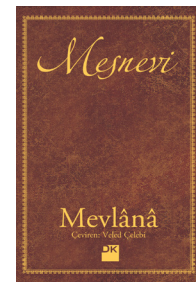
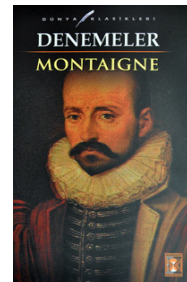
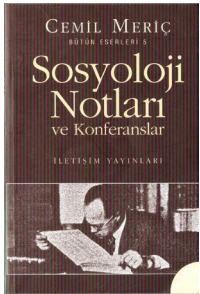
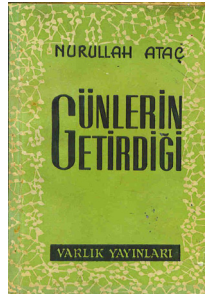
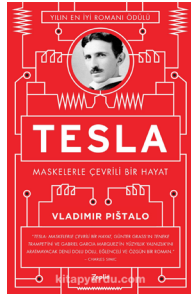
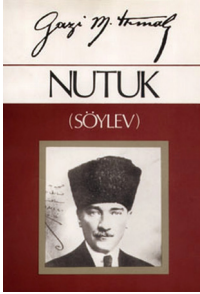
Olay Çevresinde Oluşan Metinler

Anlatmaya Bağlı Edebi Metinler

- ✓ Mit
- ✓ Efsane
- ✓ Masal
- ✓ Fabl
- ✓ Destan
- ✓ Mesnevi
- ✓ Halk hikâyesi
- ✓ Manzum Hikâye
- ✓ Roman
- ✓ Hikâye

Göstermeye Bağlı Edebi Metinler

- ✓ Geleneksel Tiyatro
 - ◆ Karagöz
 - ◆ Meddah
 - ◆ Orta oyunu
 - ◆ Köy seyirlik oyunları
- ✓ Modern Tiyatro
 - ◆ Dram
 - ◆ Trajedi
 - ◆ Komedî



Fasikül İçi Sorular

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
B	D	B	A	D	C	E	A	B	A	A



1. İnsanı ve toplumu değişik yönleriyle inceleyen psikoloji, sosyoloji, biyoloji, felsefe, tarih gibi alanlarla
I II III IV V
edebiyat arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü bunların hepsinin temelinde insanın duygu, düşünce ve davranışları bulunur. Edebiyatın da birinci ve en önemli konusu insandır.

Bu parçadaki numaralanmış yerlerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

- | | 1. Grup | 2. Grup |
|------|-------------------|---------|
| I. | Dil sanatları | Şair |
| II. | Ses sanatları | Ressam |
| III. | Yüzey sanatları | Oyuncu |
| IV. | Hacim sanatları | Müziyen |
| V. | Dramatik sanatlar | |

Yukarıda 1. grupta verilen güzel sanat dallarından hangisi, 2. gruptaki sanatçı tiplerinden biriyle ilişkilendirilemez?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Bir toplumun tarih sahnesine çıktığı andan günümüze kadar meydana getirdiği edebî eserleri ve o eserleri meydana getirenleri sosyal çevresi ile inceleyerek o toplumun edebiyatının geçirdiği dönemleri kronolojik bir sıra içinde ortaya koyan bilim dalına ---- denir.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) sanat tarihi B) tarih
C) edebiyat tarihi D) sosyoloji
E) medeniyet tarihi

4. Aşağıdakilerden hangisi Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında kullanılan ölçütlerden biri değildir?

- A) Dil coğrafyası
B) Sanat anlayışı
C) Din değiştirme
D) Ekonomik durum
E) Kültürel farklılaşma

5. (I) Kullanılan malzemeler, güzel sanatları anlamada önemli bir yere sahiptir. (II) Güzel sanatlar için yapılan en iyi sınıflama da bu sanatların kullandıkları malzemeye göre yapılandır. (III) Bu malzemeler fonetik ve plastik olarak ikiye ayrılabilir. (IV) Sesle yapılan sanatlara plastik sanatlar, görüntüyle yapılan sanatlara ise fonetik sanatlar denir. (V) Güzel sanatların genelinde plastik malzeme kullanılırken edebiyat ve müzik ise sese dayalı bir sanattır.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

6. Edebiyat, resim, müzik, heykel, dans, mimarlık gibi insanda estetik zevk, coşku ve hayranlık uyandıran sanatların ortak adına güzel sanatlar denir. Güzel sanatların temeli ve en önemli nitelikleri arasında güzellik,
I
yararlılık, evrensellik, etkileycilik, özgünlük unsurları
II III IV V
sayılabilir.

Bu parçadaki numaralanmış yerlerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V



7. Bilim, insanın doğadaki düzeni öğrenme, anlama ve değiştirme; sanat ise insanın kendini ifade etme isteğinden doğmuştur. Bilimde nesnellik, sanatta öznelik ön plandadır. Bilim geneldir; kişiye göre değişmeyen, beş duyuyula algılanabilen gerçekleri açıklar. Sanat kişiseldir; bireysel duyguları, hayalleri, korkuları, inançları yansıtır.

Bu parçada dil hangi işlevde kullanılmıştır?

- A) Sanatsal işlevde
- B) Dil ötesi işlevinde
- C) Göndergesel işlevde
- D) Heyecana bağlı işlevde
- E) Alıcıyı harekete geçirme işlevinde

8. Aşağıdakilerin hangisi bilimsel bir metinden alınmıştır?

- A) Behçet Necatigil, Naci Çeliklerin üst katında oturuyordu. Naci, Necatigil'le görüşüyordu. Necatigil'e okul kitabımızdaki "Kır Şarkısı" şiirinden beri hayrandım. Naci randevu aldı, Behçet Hoca'nın evine gittik. Burası tam anlamıyla bir "öğretmen" eviydi.
- B) Yapıtlarımı genellikle kasaba ve köylerde yaşayan, çok çalışan, az mutlu olan insanların hayatını yansıtmak, onların belli bir bilince varmaları amacıyla kaleme aldım.
- C) Bugün yeryüzündeki dillerin sayısıyla ilgili farklı görüşler var. Verilen sayılar 5.000-6.900 arasında değişiyor. Bu dillerin hepsi, konuşurlarının sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına cevap verecek zenginliktedir.
- D) Köy kısmen yanmıştı, halk perişan vaziyetteydi. Herkes fersiz ve şaşkın gözlerle kamyon denilen bu canavarın lüzumsuz gürültüsüne bakıyordu.
- E) Bir Yunan heykeli, bir Osmanlı seramiği, bir Uzak Doğu resmi farklı farklı anlayışların ürünleridir. Ama bunların her birinde ayrı bir güzellik, ayrı bir çekicilik buluruz.

9. Edebiyat, dile dayalı bir sanattır; onun tek malzemesi dildir. Dolayısıyla her edebî eser; sözcük, tabir, deyim, ibare, tamlama, cümle ve paragraf gibi dil birimlerinden oluşur. Nasıl mimar ---- vb. malzemelerden yararlanarak köşkünü; heykeltıraş ---- vb. malzemelerden yararlanarak heykelini ; ressam ---- vb. malzemeleri kullanarak tablosunu; müzisyen ---- vb. unsurlardan yararlanarak bestesini inşa ediyorsa edebiyatçı da ---- kullanarak edebiyat eserine hayat verir.

Aşağıda verilenlerden hangisi bu parçada boş bırakılan yerlerden herhangi birine getirilemez?

- A) nota, ses
- B) boya, fırça, tuval
- C) tunç, mermer, kil, seramik
- D) kitap, kâğıt, defter, mürekkep
- E) taş, demir, çimento, kireç, kum, tahta

10. Necip Fazıl'ın şairliği ve oyun yazarlığı kadar önemli yönü, çıkardığı dergilerle Türk düşünce hayatına kattığı zenginlik ve bu dergilerde çıkan yazırlarla sürdürdüğü mücadeledir. Haftalık *Ağaç* dergisi dönemin ünlü edebiyatçılarının toplandığı bir okul olmuştur. *Büyük Doğu* dergisinde çıkan yazılarıyla tek parti yönetimine şiddetli bir muhalefet sürdürmesi sonucu hakkında açılan çok sayıda davada yüzlerce yıl hapsi istenmiştir. Sık sık kapatılan ve toplatılan *Büyük Doğu*'nun çıkmadığı sürelerde günlük fıkra ve çeşitli yazılarını *Yeni İstanbul*, *Son Posta*, *Babıalide Sabah*, *Bugün*, *Hergün* ve *Tercüman* gazetelerinde yayımlamıştır.

Bu parça aşağıdaki metin türlerinin hangisinden alınmış olabilir?

- A) Olaya bağlı metin
- B) Anlatmaya bağlı metin
- C) Göstermeye bağlı metin
- D) Kişisel hayatı konu alan metin
- E) Coşku ve heyecana bağlı metin



1. Zanaatkâr maddeyi ----, sanatçı ise ---- amacıyla işler. Bir marangoz, oturulması amacıyla sandalye yapar. Yaptığı sandalyeye bilinen ve tekrar edilen biçimler verir. Heykeltıraş ise estetik zevk vermek amacıyla heykel yapar ve yaptığı heykele alışılmışın dışında, yeni ve özgün biçimler verir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerin hangisi getirilmiştir?

- A) yararlılık - güzellik
B) korumak - geliştirmek
C) değiştirmek - onarmak
D) kendini anlatmak - ona şekil vermek
E) biçimlendirmek - faydalı hâle getirmek

2. Güzel sanatlar çağdaş anlayışa göre,

- I. Yüze sanatları: hat, ebru, minyatür...
II. Görsel sanatlar: tezhip, bale, çini, müzik...
III. Dramatik sanatlar: tiyatro, opera, sinema...
IV. Dil sanatları: şiir, roman, hikâye, destan...
V. Hacim sanatları: heykel, seramik, kabartma...
şeklinde sınıflandırılabilir.

Numaralanmış yerlerin hangisinde bir bilgi yanışı vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Verdiğin perize budur gayratım
Bundan gayrı uyamuyom toktur bey
Üç sebet yımırta sabah kayfaltım
Teker teker sayamayom toktur bey
İki leğen pilav bi yayık ayran
İster yağlı olsun isterse yavan
Yanına kese yom beş kilo sovan
Yeyom yeyom doyamıyom toktur bey

Bu dizeler aşağıdakilerden hangisine örnek gösterilebilir?

- A) Argo B) Ağız C) Lehçe
D) Jargon E) Standart dil

4. I. ----: Duygu, düşünce ve hayalleri dil aracılığıyla güzel, etkili ve belli bir biçim çerçevesinde anlatan sanat dalıdır.
II. ----: Toplumlara etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalıdır.
III. ----: Toplum yaşamının oluşumunu, koşullarını, işleyişini ve değişimini objektif bir şekilde sosyal bütünlük içerisinde inceleyen bilim dalıdır.
IV. ----: Belirli bir insan topluluğunun belirli bir coğrafyada ve belirli bir zaman içinde ortaya koyduğu değerler bütünüdür.

Aşağıdaki kavramlardan hangisi yukarıda boş bırakılan yerlerden herhangi birine getirilemez?

- A) Sosyoloji B) Tarih
C) Medeniyet D) Edebiyat
E) Edebiyat tarihi

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde boş bırakılan yere araç içindeki kavram getirilirse bilgi yanışı olur?

- A) İletişime katılan unsurların meydana getirdiği ortama ---- denir. (bağlam)
B) Kendisinin dışında bir şeyin yerini alabilen, kendi dışında bir anlamı belirten her türlü nesne, olgu ve görünüme ---- denir. (şifre)
C) Var oluş veya varlık, ahlak veya iyilik, bilgi, gerçek ve güzellik konularıyla ilgilenen bilim dalına ---- denir. (felsefe)
D) Ruh bilimi diye de tanımlanabilen ----, insan davranışlarını bilimsel yöntem ve tekniklerle inceleyen bilim dalıdır. (psikoloji)
E) Bir toplumun tarihî süreç içinde meydana getirdiği maddi ve manevi ortak değerlerin hepsine ---- denir. (kültür)



6. I. Harekete biçim verilerek oluşturulan sanatlar. (Fonetik sanatlar)
 II. Belirli bir olayın canlandırılması, eyleme dönüştürülerek sergilenmesiyle oluşturulan sanattır. (Dramatik sanatlar)
 III. Maddeye biçim verilerek oluşturulan sanatlar. (Plastik sanatlar)
 IV. Sesi ve kelimeleri kullanarak oluşturulan sanatlar. (Ritmik sanatlar)

Yukarıdaki numaralı cümlelerdeki bilgi yanlışının giderilmesi için araç içindeki kavramlardan hangilerinin yer değiştirmesi gerekir?

- A) I ile II B) II ile III C) I ile III
 D) I ile IV E) III ile IV

7. **Aşağıdakilerden hangisi modern güzel sanatlar arasında yer almaz?**

- A) Seramik B) Duvar resmi C) Psikoloji
 D) Fotoğraf E) Kabartma

8. Güzel sanatlar konusunda bir konferans veren bir öğretim görevlisi, güzel sanatların bazı türleri konusunda aşağıdaki tanımları yaptı:

- Bir hikâyenin, sahnede, oyuncular tarafından canlandırılarak temsil edilmesi sanattır.
- İnsanların estetik zevklerine hitap edecek şekilde yapılar yapmaktır. Tarihî nitelik kazanmış yapıtlar, tapınaklar, camiler, saraylar, bir medeniyetin en güzel eserlerini meydana getirirler.
- Kelimelerle yapılan bir güzel sanattır. Nazım ve nesir yolundaki bütün eserler bu kola girer.
- Ya tabiatta var olan ya da hayalde canlandırılan varlıkları, taş, çamur, tahta, maden gibi maddeler kullanmak suretiyle üç boyutlu olarak yapma işidir.

Bu parçada öğretim görevlisinin yaptığı tanımlara göre, güzel sanatlar arasında aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- A) Heykel B) Mimari C) Tiyatro
 D) Edebiyat E) Kültür

9. Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında sözü söyleyen kişi "----", söylenen söz "----", iletilen sözü alan "----" ve bir de iletişimin yapıldığı iletişim ortamı olan "----" vardır. Bu düzeneğe iletişim sistemi denir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmiştir?

- A) kaynak - mesaj- alıcı - kanal
 B) gönderici - ileti - alıcı - şifre
 C) kaynak - ileti - alıcı - bağlam
 D) sunucu - aracı - dönüt - gösterge
 E) gönderici - kanal - bağdaşıklık - bağlam

10. Edebî eserleri kavrayabilmek için yazarlarını da tanımak gerekir çünkü hiçbir yazar, yalnız eserleri okunmakla anlaşılabilir. Her yazar kendi döneminin insanıdır. Bunun içindir ki yazarları, kişiliklerini, düşüncelerini araştırmak, bu araştırma sonuçlarıyla eserlerini incelemek gerekir. Bu da ayrı bir bilim dalının işidir. Bu bilim dalı, edebiyatın geçmişini bilimsel yöntemlerle ortaya koyar. İşte bu bilim dalı edebî eserleri anlamamıza doğrudan yardımcı olur. Edebî eserlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için elde ettiği bulguları paylaşır.

Bu parçada aşağıdakilerin hangisinden söz edilmektedir?

- A) Tarih biliminden B) Edebiyattan
 C) Edebiyat tarihinden D) Öğretici metinler
 E) Bilimsel metinlerden

11. **Uygur metinleri ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

- A) Uygur alfabesi kullanılmıştır.
 B) Önemli bir kısmı Çince'den çevrilmiştir.
 C) Kimilerinde dinî hikâyelere yer verilmiştir.
 D) Manihaizm ve Budizm dinlerinin etkileri görülür.
 E) Metinlerin hepsi hece ölçüsüyle ve dörtlükler hâlinindedir.



1. Edebiyat, kültür ve millet birbirinden bağımsız değildir. Tam tersine bunlar birbirine sıkı bağlarla bağlıdır. Bir milletin kültür hayatındaki değişimler edebiyata da yansır ve bunun sonucu olarak edebiyatta farklılıklar oluşur. Bu yüzden edebiyatın dönemlere ayrılmasında bir milletin hayatındaki ---- önemli bir ölçüttür.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) lehçe ve şive farklılıkları
- B) din değişikliği
- C) dil anlayışı
- D) sanat anlayışı
- E) kültürel değişim

2. Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) *Sekiz Yükme*, *Altun Yaruk*, *Irg Bitig* gibi yazılı metinler, Uygur Türklerine aittir.
- B) *Köktürk Yazıtları*, 1889 yılında bir Rus tarihçi tarafından bulunmuştur.
- C) Yazılı Edebiyat Dönemi'ndeki ürünlerde başka dillerden alınan sözcük pek görülmez.
- D) *Köktürk Yazıtları* sözlü kültürdeki ürünlerin yazıya geçirilmiş hâlidir.
- E) *Köktürk Yazıtları*'ndan Türklerin yaşam biçimlerine dair bilgiler elde edilebilir.

3. Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Tarihçi de edebiyat tarihçisi de geçmişle ve geçmişte ortaya konan metinlerle ilgilenir.
- B) Edebiyat tarihçisinin ilgilendiği metinler, bir gelenek çevresinde oluşturulur.
- C) Tarihî metinler, bireysel yaratıcılığı güçlü sanatçılar tarafından kurgulanarak yazılır.
- D) Şair ve yazarların edebî kişiliğinden izler taşıyan metinlerde hayal gücünden, söz sanatlarından ve mecazlardan yararlanılır.
- E) Edebiyat akımlarının etkisinde yazılan metinler sanatın ilkelerine bağlı kalınarak ortaya konur.

4. Yazılı Edebiyat Dönemi aşağıdaki eserlerden hangisiyle başlar?

- A) *Uygur Yazıtları* ile
- B) Koşuk örnekleriyle
- C) Sagu örnekleriyle
- D) *Köktürk Yazıtları* ile
- E) *Yaratılış Destanı* ile

5. Aşağıdakilerin hangisinde bir **bilgi yanlışı** vardır?

- A) Edebiyat akımları ve edebiyatın dönemleri doğrudan tarihçinin ilgi alanına girer.
- B) Tarih ile edebiyat tarihi arasında malzeme yönünden sıkı bir ilişki vardır.
- C) Tarih, geçmişteki olaylara ait bilgileri bir araya getiren bir bilimdir.
- D) Tarihçi edebî metinleri inceleyerek dönemin siyasi, sosyal ve kültürel özellikleriyle ilgili bilgilere ulaşılabilir.
- E) Edebiyat tarihi; edebiyatın bütün dönemleri, yazar ve şairler, dil ve biçim özellikleri ile ilgilenir.

6. Türkler, İslamiyet'ten önceki dönemlerinde Şamanizm, Budizm ve Maniheizm gibi farklı dinlere inanmışlardır. Eserlerine bu dinlerle ilgili inançları yansıtmıştır. Arap ve Fars kültürü ile tanışmalarının ardından dinî inançları da değişmiş, yeni bir hayat anlayışı benimsemişlerdir. Edebiyatlarında da bunun etkileri açık bir şekilde görülmüştür. Edebî dönemler buna göre şekillenmiştir.

Bu parçada edebiyatın dönemlere ayrılmasında etkili olan ölçütlerin hangisinden söz edilmiştir?

- A) Dil anlayışından
- B) Din değişikliğinden
- C) Şiir geleneğinden
- D) Lehçe ve şive farklılıklarından
- E) Sanat anlayışından



7. Sonbahardı, leylekler göçüyor, gazeller dökülüyordu. Üşüdüm, ellerim cebimde kendimi yollara vurdum. Kasaba dışına çıkmışım. Kim bilir ne kadar yürümüşüm? Karanlıkta döndüm. Babam eve gelmiş, sofrayı kurmuş, beni beklemiş. Yüzüme bakınca ne gördü ise "Nerede kaldın?" bile demedi. Odanın ortasında durdum, biraz sonra titreyen sesimle "Baba hiç iştahım yok bugün!" deyip kendimi sedire attım. Yorgunluk ve gerginlik içinde sızmışım. Neden sonra babam üzerime bir battaniye örtmüştü.

Bu parçada dil hangi işleviyle kullanılmıştır?

- A) Göndergesel işlev
- B) Kanalı kontrol işlevi
- C) Alıcıyı harekete geçirme işlevi
- D) Sanatsal işlev
- E) Dil ötesi işlev

8. **Aşağıdakilerden hangisi edebiyatın temel niteliklerinden biri değildir?**

- A) Çok anlamlılığa sahip olması
- B) Malzemesinin dile dayanması
- C) Asıl değerinin üslubu ile belirlenmesi
- D) Toplumu aydınlatma görevini üstlenmesi
- E) Okuyucuda estetik zevk oluşturma amacı gütmesi

9. **Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlam bakımından farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerinde veya sınıflara özgü olan konuşma diline ne ad verilir?**

- A) Argo
- B) Lehçe
- C) Ağız
- D) Şive
- E) Jargon

10. **Güzel sanatların temelinde aşağıdakilerden hangisi vardır?**

- A) Estetik
- B) Bilimsellik
- C) Öğreticilik
- D) Kanıtlanabilirlik
- E) Evrensellik

11. Hep birlikte üst kata çıktık. Arkadaşım memnun ve kendisinden emin bir tavırla imtihan odasını açtı. Burası parke döşeli, bir tarafında yeni kurulmuş sahnemsi bir yer bulunan geniş bir salondtu. Sahneye yakın köşelerden birinde de bir kuyruklu piyano vardı. Oda birdenbire doldu. Grup grup Türkçe ve Frenkçe konuşmalar başladı. Bazen münakaşalar birbirini bastırıyor ve anlaşılmaz bir gürültü benim bile başımı ağrıttıyordu. Genç bir Alman kadını piyanoya geçip tuşlara dokundu. Sivaslı Ali ömründe hiç görmediği bu alete hayret dolu bir göz attı; sonra, ihtimal acemilik göstermemek için lakayt bir hâl almaya çalıştı.

Bu metinle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Üçüncü kişili anlatım kullanılmıştır.
- B) Yalın bir dile yer verilmiştir.
- C) Kurgusal anlatıma başvurulmuştur.
- D) Sanatsal bir metinden alınmıştır.
- E) Öyküleyici bir yol izlenmiştir.

12. **Edebiyatın dönemlere ayrılmasındaki ölçütlerden biri olan sanat anlayışı ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

- A) Kültürel gelişmelerden izler taşır.
- B) Dönemin siyasi ve sosyal yapısından etkilenir.
- C) Sanatçıların anlayışlarına göre çeşitlilik gösterir.
- D) Edebiyatın biçimlendirilmesinde etkilidir.
- E) Sanatçının dinî inancından uzak durur.

13. **Yazılı Edebiyat Dönemi yapıtlarıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

- A) Yabancı dillerin etkisi pek görülmez.
- B) Köktürk ve Uygur alfabeleri kullanılmıştır.
- C) Ağırıklı olarak manzum parçalardan oluşur.
- D) Süsten uzak, yalın ve anlaşılır bir dile yer verilmiştir.
- E) Kimilerinde Türklerin yaşadığı olaylar, yöneticilerin ağzından aktarılmıştır.



14. Tengri teg tengride bolmış Türk Bilge Kağan, bu ödke olurtum. Sabımın tüketi eşidgil. Ulayu ini yigünüm oğlanım biriki oğuşum bodunum, biriye şadpıt begler, yırına tarğat buyruğ begler otuz.

Bu metin aşağıdakilerin hangisinden alınmış olabilir?

- A) Muhakemetü'l-Lügateyn'den
B) Köktürk Yazıtları'ndan
C) Altun Yaruk'tan
D) Irg Bitig'den
E) Yenisey Yazıtları'ndan

15. Aşağıdakilerden hangisi Batı etkisindeki Türk edebiyatı döneminde yer almaz?

- A) Âşık tarzı halk edebiyatı
B) Servetifünun edebiyatı
C) Millî Edebiyat
D) Fecriati edebiyatı
E) Tanzimat edebiyatı

16. Edebiyat ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Kurgusal bir dünya ekseninde şekillendirildiğinden çok çeşitli yorumlara imkân verir.
B) Müzik ile birlikte plastik (görsel) sanatlar içinde yer alır.
C) Öteki güzel sanat dallarından, kullanılan malzeme ve kendisini ifade etme yönüyle ayrılır.
D) Sinema, müzik ve tiyatro gibi sanat dallarının temel kaynakları arasındadır.
E) Temel malzemesi olan dili, estetik bir biçimde kullanmaya çalışır.

17. I. Sanatçının yaşamını araştırmak
II. Dönemin siyasi olaylarını irdelemek
III. Yazınsal türlerin ortaya çıkışını ve gelişimini incelemek

Bu özellikler aşağıdaki bilim dallarından hangisinin kapsama alanına girer?

- A) Dil bilimi
B) Edebiyat
C) Sanat
D) Tarih
E) Edebiyat tarihi

18. Edebiyat aşağıdaki güzel sanat dallarından hangisiyle doğrudan ilişkilidir?

- A) Görsel sanatlar
B) Dil sanatları
C) Hacim sanatları
D) Yüzeysel sanatlar
E) Maddeye biçim veren sanatlar

19. Türkler tarih içinde geniş bir coğrafyaya dağılmışlardır. Bunun sonucu olarak dillerinde de farklılaşmalar meydana gelmiştir. Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasındaki ---- ölçütü bu etkenlere dayanmaktadır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) lehçe ve şive farklılıkları
B) din değişikliği
C) dil anlayışı
D) siyasi yaşam
E) kültürel değişim

20. Aşağıdakilerden hangisi görsel (plastik) sanatlardan biri değildir?

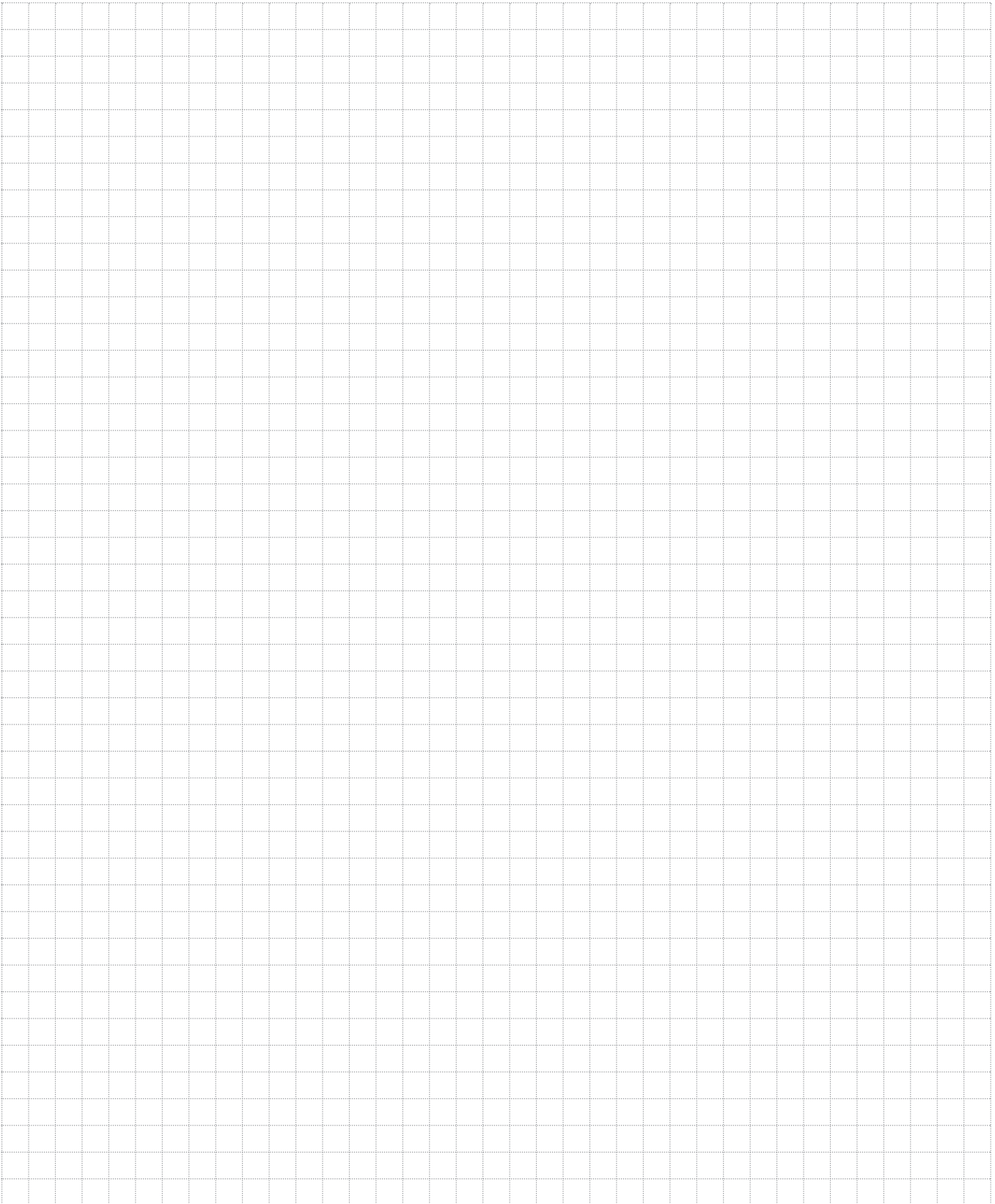
- A) Heykel
B) Resim
C) Ebru
D) Minyatür
E) Müzik

21. Gidersen yıkılır bu kent, kuşlar da gider
Bir nehir gibi susarım yüzünün deltasında
Yanlış adreslerdeydik, kimliksizdik belki
Sarışın bir şaşkınlık olurdu bütün ışıklar
Biz mi yalnızdık, durmadan yağmur yağardı
Üşür müydük nar çiçekleri ürperirken

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Çağrışımlara açık, çok anlamlı bir metindir.
B) Bilgilendirmeyi ve düşündürmeyi amaçlar.
C) Estetik değere sahip olduğu için sanat metnidir.
D) Özgün bir biçime sahip olduğu için taklit edilmez.
E) Dile biçim veren sanatlar içinde yer alır.

NOT ALINIZ



COŞKU VE HEYECANI
DİLE GETİREN
METİNLER - ŞİR



Fasikül

2

- Türk Şiirinin Tarihî Gelişimi
- Şiir Bilgisi
- Şiir Tũrleri
- Sŕz Sanatları



ÜNİTENİN ÖZETİ

- ✓ Şiir; ritme ve imgeye dayanan, kendine özgü dili ve söyleyiş özelliğiyle estetik etkilenmeler oluşturan sanat dalıdır.
- ✓ Şiirler milletlerin en eski ve köklü edebî verimleridir.
- ✓ J. J. Rousseau da “İlk insanın konuşmaları, hep şiir biçimindeydi; akıl yürütme çok sonraları düşünüldü.” diyerek şiirin ne kadar eski olduğuna gönderme yapmıştır.

- ✓ Türk şiirinin de çok köklü bir geçmişi vardır.
- ✓ **Türk şiirini geçmişten günümüze kısaca tanıyalım:**

TÜRK ŞİİRİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

1. SÖZLÜ DÖNEM ŞİİRİ (İSLAMİYET'TEN ÖNCEKİ TÜRK ŞİİRİ)

Türklerin başlangıçtan İslam'ı kabul ettikleri 10. yüzyıla kadarki şiiridir. Bu şiir, Türklerin göçebe yaşamı ve bozkır kültürü çerçevesinde anonim olarak şekillenir. Ozanlar (kam, baksı, şaman, oyun); şölen, sığır, yuğ adı verilen törenlerde kopuz eşliğinden doğaçlama şiirler söyler ve bu, sözlü bir şiir geleneği oluşturur.

Türkiye Türkçesi ile

Etil suwı aka turur	İtil suyu akar durur
Kaya tübi kaka turur	Kaya dibini oyar durur
Balık telim baka turur	Bütün balıklar baka durur
Kölün takı küşerür	Gölü bile taşırırlar

2. GEÇİŞ DÖNEMİ ŞİİRİ

Karahanlı Devleti İslamiyet'i kabul edince Türkler 10. yüzyıldan itibaren İslam dinine girmeye başlar. Bu önemli değişim, edebiyata da yansır. Hem İslam'dan önceki kavmi nitelikleri hem İslam kültürünü yansıtan bu yeni şiir, ilk ürünlerini 11 - 13. yüzyıllar arasında Karahanlı Türkçesi (Hakaniye Türkçesi) ile verir.

Bismillâh dep beyân eyley hikmet ayıp
Tâliblerge dürr ü gevher saçtım mena
Riyazetni kattıg tartıp kanlar yutup
Men defter-i sâni sözün açtım mena

Medinege Resul barıp boldı garib
Gariblikde mihnet tartıp boldı habîb
Cefa tartıp Yaratkanğa boldı karib
Garib bolup ukbalardın aştım mena

Ahmet Yesevi (Divan-ı Hikmet'ten)

3. HALK ŞİİRİ

Sözlü geleneklerden ve halkın kültüründen hareketle şekillenen, halka hitap eden edebiyata **halk şiiri** denir. Bu şiirin başlangıcı İslamiyet öncesi dönemlere kadar uzanır. İslam Öncesi Sözlü Dönem'de koşuk, sagu, destan gibi nazım şekilleriyle bu gelenek, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında koşma, semai, destan, ilahi gibi nazım şekilleriyle devam etmiştir. Bu şiir “âşık tarzı halk edebiyatı”, “dinî-tasavvufi halk edebiyatı” ve “anonim halk edebiyatı” olmak üzere üç kolda gelişmiştir. Bu gelenek İslami etkilerle zenginleşerek son dönemlere kadar sürmüştür.

Yürü bire yalan dünya Karac'oğlan der naşıma
Sana konan göçer bir gün Çok işler gelir başıma
İnsan bir ekine misal Mezarımın baş taşına
Seni eken biçer bir gün Baykuş konar öter bir gün
... Karacaoğlan

4. DİVAN ŞİİRİ

13. yüzyılda tema ve şekil olarak İslam kültürü çevresinde şekillenmeye başlayan Divan edebiyatı, 19. yüzyıla kadar etkili olur. Bu edebiyata şairlerin şiirlerini “divan” denen el yazması kitaplarda toplamasından dolayı **divan edebiyatı** denir.

Can verme sakın aşka aşk afeti candır
Aşk afeti can olduğu meşhuru cihandır

Sakin isteme sevdayı gam aşka her an
Kim istedi sevdayı gamlı aşk ziyandır

Aşk içre azap olduğu bilirem kim
Her kimse ki âşiktir işi ah u figandır

Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefa var
Aldanma ki şair sözü elbette yalandır

Fuzûlî

5. TANZİMAT DÖNEMİ ŞİİRİ

Osmanlı, 19. yüzyılda Batı karşısında iyice geriler. Mustafa Reşit Paşa, 3 Kasım 1839'da Gülhane Parkı'nda "Gülhane Hatt-ı Hümayun" adlı "Tanzimat Fermanı"nı insanların önünde okur. Bu belge ile yeni bir düzene girilir ve her alanda Batı örnek alınır. 1860'ta başlayan Tanzimat edebiyatıyla birlikte Batı'yı örnek alan yeni bir şiir anlayışı başlar. Şiir halka ulaşmanın bir aracı olarak görülür. Eski şiirin (divan şiiri) yerine yeni şiir inşa edilir.

VATAN ŞARKISI

Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır
Serhadimize kal'a bizim hâk-i bendedir
Osmanlılarız ziyetimiz kanlı kefendir
Gavgada şehdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız can verir nâm alırsız biz

Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda
Can korkusu geçmez ovamızda dağımızda
Her gûşede bir şir yatar toprağımızda
Gavgada şehdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız can verir nâm alırsız biz

Namık Kemal

6. SERVETİFÜNUN DÖNEMİ ŞİİRİ

1896'da Recaizade Mahmut Ekrem'in savunduğu "kulak için kafiye" ve Muallim Naci'nin savunduğu divan şiirindeki "göz için kafiye" anlayışı, edebiyat çevrelerinde "eski-yeni" tartışmasına yol açar. Recaizade, *Servetifünun*'un edebiyat dergisine dönüşmesini ve dergiye yazı işleri müdürü olarak Tefik Fikret'in gelmesini sağlar. Böylece "yenilik" ve Batı taraftarı gençler bu dergi etrafında toplanır, Servetifünun edebiyatı başlamış olur. Bu dönemde "eski" olarak değerlendirilen divan şiiri etkisini iyice yitirir, yeni Türk şiiri kesin bir başarıya ulaşır.

BENİM KALBİM

Bir civan bir siyâh meşcerenin
En karanlık yerinde yatmıştı;
Başını bir garîb şeb-perenin
Zill-ı şeb-rengine uzatmıştı.

Nevhalar, giryeler, şikâyetler
Ana olmuştu câme-hâb-ı huzûr.
Bir müebbed şeb-i siyeh-peyker
Anı etmişti ser-girân-ı fütur!..

...

Cenap Şahabettin

7. FECRİATİ DÖNEMİ ŞİİRİ

1908'de II. Meşrutiyet ilan edilir, "Kânûn-i Esâsî" yürürlüğe girer. Oluşan bu özgürlük ortamında, 1909'da bir araya gelen bazı gençler "Fecriati" adıyla Türk edebiyatındaki ilk edebî topluluğunu kurar. Yeni topluluk, 1910'da *Servetifünun* dergisinde "Fecriati Encümen-i Edebîsi Beyannamesi" başlığıyla Türk edebiyatındaki ilk edebî beyannamesini (bildiri) yayımlar.

8. MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ ŞİİRİ

Selanik'te çıkan *Genç Kalemler* dergisinde 1911'de Ömer Seyfettin'in *Yeni Lisan* adlı makalesi yayımlanır ve Millî Edebiyat akımı başlar. Bu akımın başlıca özellikleri, dilde yalınlık, halk edebiyatının şiir biçimlerinden yararlanma, hece ölçüsünü kullanma, konu seçiminde yerlilik olarak özetlenebilir.

ANADOLU

Ey Türklüğün otağı!
Ne vakte dek bu acıklı sefalet,
Bu viranlık, bu inilti, bu kaygu...
Ne vakte dek bu uğursuz cehalet?
Yazık, sana ağlamayan şiire;
Yazık, sana titremeyen vicdana,
Yazık, sana uzanmayan ellere;
Yazık, seni kurtarmayan insana!..

...

Mehmet Emin Yurdakul

9. CUMHURİYET DÖNEMİ ŞİİRİ

1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla başlar. Hece ölçüsü ve serbest şiir anlayışı yerleşir, şiir çok geniş bir yelpazeye yayılır. Yedi Meşaleciler, Garip Hareketi, İkinci Yeniciler, Hisarcılar, Toplumcu Gerçekçiler gibi değişik şiir anlayışları ve akımları ortaya çıkar. Millî şiir ve saf şiir anlayışı devam eder. 1980 sonrasında ise çok daha farklı anlayış şiirde temsil edilir. Bu dönemde halk şiiri de kendi çizgisinde varlığını devam ettirir.

AYNALAR

Aynalar, bakmayın yüzüme dik dik;
İşte yakalandık, kelepçelendik!
Çıktınız umulmaz anda karşıma,
Başımın tokmağı indi başıma.
Suratımda her suç bir ayrı imza,
Benmişim kendime en büyük ceza!
Ey dipsiz berraklık, ulvi mahkeme!
Acı, hapsettiğin sefil gölgeme!

...

Necip Fazıl Kısakürek

DÖNEMİ	GENEL ÖZELLİKLERİ	AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ
SÖZLÜ DÖNEM (İSLAM ÖNCESİ) ŞİİRİ (... - 10. yüzyıllar)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Söyleyeni belli değildir. ✓ Somut bir söyleyiş benimsenmiştir. ✓ Şiirler "kopuz" adlı sazla söylenmiştir. ✓ Törenlerde doğmuştur, müzikle iç içedir. ✓ Dörtlüklerle ve hece ölçüyle söylenmiştir. ✓ Daha çok, redif ve yarım kafiyeyle yararlanılmıştır. ✓ Yabancı etkilerden uzak arı bir Türkçe kullanılmıştır. ✓ Daha çok doğa, aşk, savaş ve ölüm konuları işlenmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Kopuzla şiir söyleme ◆ Hece ölçüsünü kullanma ◆ Doğal Türkçeyle söyleme ◆ Dize başı uyaklara yer verme ◆ Yarım kafiyeli söyleyişi benimseme
GEÇİŞ DÖNEMİ ŞİİRİ (11 - 13. yüzyıllar)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ İslamiyet öncesi kültür ile İslami kültür iç içedir. ✓ Hece ölçüsüyle birlikte aruz ölçüsü de kullanılmıştır. ✓ Arapça ve Farsça sözcükler kullanılmaya başlanmıştır. ✓ Hem dörtlük nazım birimi hem de beyit kullanılmıştır. ✓ Arap ve Fars edebiyatından bazı nazım şekilleri alınmıştır. ✓ Hem Uygur alfabesi hem de Arap alfabesi de kullanılmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Yeni nazım şekilleri kullanma ◆ Arapça, Farsçadan etkilenme ◆ Aruz ve heceyi birlikte kullanma ◆ Beyit ve dörtlüğü birlikte kullanma ◆ İslam ahlakını öğretmeye çalışma
HALK ŞİİRİ (13 - 20. yüzyıllar)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Çoğunlukla yarım uyak ve redife yer verilmiştir. ✓ Dörtlük nazım birimi ve hece ölçüsü tercih edilmiştir. ✓ Genellikle hecenin 7'li, 8'li, 11'li kalıpları kullanılmıştır. ✓ Aşk, ayrılık, ölüm, savaş, doğa, yiğitlik vb. konular işlenmiştir. ✓ İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatının bir devamı niteliğindedir. ✓ Anonim şiir, Âşık şiiri ve Tekke-Tasavvuf şiiri olmak üzere üç kolda gelişmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Başlık kullanmama ◆ Hece ölçüsünü öne çıkarma ◆ Halkın konuştuğu dili kullanma ◆ Dörtlük nazım birimini tercih etme ◆ Kulak için kafiye anlayışıyla söyleme
DİVAN ŞİİRİ (13 - 19. yüzyıllar)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Genellikle tam ve zengin kafiyeyle yer verilmiştir. ✓ Arapça, Farsça sözcüklerle dolu, ağır bir dil kullanılmıştır. ✓ Dinî, tasavvufi konulara ve mecazi aşka ağırlık verilmiştir. ✓ Arap ve İran şiirinden alınan nazım şekilleri kullanılmıştır. ✓ Biçim güzelliğine ve parça bütünlüğüne önem verilmiştir. ✓ Aşk, sevgili, ölüm, ıstırap, şarap, övgü gibi konular işlenmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Başlık kullanmama ◆ Aruz ölçüsünü esas alma ◆ Kafiye için göz için uygulama ◆ Beyit nazım birimiyle yazma ◆ Soyut ve bireysel konuları işleme ◆ Sanatlı dile, mazmunlara yer verme

ÖNEMLİ TEMSİLCİLERİ	NAZIM ŞEKİLLERİ, TÜRLERİ	ÖNEMLİ ESERLER	ANAHTAR KAVRAMLAR
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Aprin Çor Tigin ◆ Kül Tarkan ◆ Asıg Tutung ◆ Pratyaya Şiri ◆ Çisuya Tutung 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Koşuk ◆ Sagu ◆ Destan 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Yaratılış Destanı</i> ◆ <i>Alp Er Tunga Destanı</i> ◆ <i>Şu Destanı</i> ◆ <i>Oğuz Kağan Destanı</i> ◆ <i>Atilla Destanı</i> ◆ <i>Bozkurt Destanı</i> ◆ <i>Ergenekon Destanı</i> ◆ <i>Türeyiş Destanı</i> ◆ <i>Göç Destanı</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Yuğ ◆ Sığır ◆ Şölen ◆ Kopuz ◆ Ozan, şaman, kam, baksı
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ahmet Yesevi ◆ Yusuf Has Hacip ◆ Kaşgarlı Mahmut ◆ Edip Ahmet Yükneki 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Gazel ◆ Mesnevi 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Divan-ı Hikmet</i> → Ahmet Yesevi ◆ <i>Kutadgu Bilig</i> → Yusuf Has Hacip ◆ <i>Atabetü'l-Hakayık</i> → Edip Ahmet Yükneki ◆ <i>Divanü Lügati't-Türk</i> (sözlük) → Kaşgarlı Mahmut 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Yesevilik ◆ Hikmet ◆ Hakaniye ◆ İslami etki ◆ Aruz-hece ◆ Öğreticilik ◆ İlk mesnevi
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Âşık Edebiyatı: Köroğlu, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Gevheri, Ercişli Emrah, Dertli, Dadaloğlu, Bayburtlu Zihni, Seyrani, Erzurumlu Emrah, Âşık Veysel ◆ Tekke Edebiyatı: Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Hacı Bektaş Veli, Eşrefoğlu Rumi, Niyazi Misri, Erzurumlu İbrahim Hakkı 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Anonim Halk Şiiri: Mâni, ninni, ağıt, türkü ◆ Âşık Tarzı Halk Şiiri: Koşma, destan, varsağı, semai ◆ Tekke-Tasavvuf Şiiri: İlahi, nutuk, deme, nefes, şathiye, devriye ◆ Aruzla Yazılanlar: Divani, selis, semai, kalenderi, satranç, vez-niaher 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Şairname</i> → Âşık Ömer ◆ <i>Genç Osman</i> → Kul Mustafa ◆ <i>Makalat</i> → Hacı Bektaş Veli ◆ <i>Sergüzeştname</i> → Bayburtlu Zihni ◆ <i>Risaletü'n-Nushiyye</i> → Yunus Emre ◆ <i>Müzekkî'n-Nüfus</i> → Eşrefoğlu Rumi ◆ <i>Gülistan, Gevhername, Dil-güşa, Budalaname, Kitab-ı Miglate, Sarayname</i> → Kaygusuz Abdal 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Cönk ◆ Atışma ◆ Usta-Çırak ◆ Doğaçlama ◆ Bade İçmek ◆ Mahlas Alma ◆ Tekke-Tasavvuf
<ul style="list-style-type: none"> ◆ 13-14. yüzyıl: Hoca Dehhânî, Gülşehrî, Âşık Paşa, Ahmedî, Kadı Burhanettin, Nesîmî ◆ 15. yüzyıl: Ali Şir Nevaî, Şeyhî, Ahmet Paşa, Neşatî, Hoca Mesut, Şeyhoğlu Mustafa ◆ 16. yüzyıl: Fuzûlî, Bâkî, Zâtî, Bağdatlı Ruhî, Taşlıcalı Yahya, Hayâlî ◆ 17. yüzyıl: Nefî, Nâbî, Nâilî ◆ 18. yüzyıl: Nedim, Şeyh Galip 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Beyitten Oluşanlar: Gazel, kaside, mesnevi, kıta, müstezat ◆ Tek Dörtlükten Oluşanlar: Rubai, tuyuğ ◆ Bentlerden Oluşanlar: Şarkı, murabba, terkihibent, terciibent, musammatlar (müselles, murabba, muhammes, tahmîs, müseddes, müsemmen....) 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Harname, Hüsrev ü Şirin</i> → Şeyhi ◆ <i>Siham-ı Kaza</i> → Nefi ◆ <i>Garipname</i> → Âşık Paşa ◆ <i>Kanuni Mersiyesi</i> → Baki ◆ <i>Hüsn ü Aşk</i> → Şeyh Galip ◆ <i>İskendername, Cemşid ü Hurşid</i> → Ahmedî ◆ <i>Mantiku't-Tayr</i> → Gülşehri ◆ <i>Hayriyye, Hayrabat</i> → Nabi ◆ <i>Mesnevi, Divan-ı Kebir</i> → Mevlâna ◆ <i>Su Kasidesi, Leyla ve Mecnun</i> → Fuzuli 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Divan ◆ Sanatlar ◆ Mazmun ◆ İlahi Aşk ◆ Türk-i Basit ◆ Hikemi Tarz ◆ Sebki-Hindi ◆ Mahallileşme

DÖNEMİ	GENEL ÖZELLİKLERİ	AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ
TANZİMAT DÖNEMİ ŞİİRİ (1860 - 1896)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fransız romantik şairleri örnek alınmıştır. ✓ Ağırlıklı olarak aruz ölçüsü kullanılmıştır. ✓ Divan şiiri nazım biçimleriyle yeni temalar denenmiştir. ✓ I. dönemde göz, II. dönemde kulak için kafiye ilkesi benimsenmiştir. ✓ I. dönemde toplumsal, II. dönemde bireysel temalar ele alınmıştır. ✓ Vatan, millet, hak, hukuk, hürriyet gibi yeni kavramlar işlenmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Mahlas kullanmama ◆ Bütün güzelliğini önceleme ◆ Konuya göre başlık kullanma ◆ Heceyle şiir denemeleri yapma ◆ Biçimde eski, içerikte yeni olma ◆ Yeni ve toplumsal konuları işleme
SERVETİFÜNUN DÖNEMİ ŞİİRİ (1896 - 1901)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ "Kulak için kafiye" görüşü benimsenmiştir. ✓ Konuya veya temaya göre aruz kalıbı kullanılmıştır. ✓ Yabancı sözcüklerle süslü, ağır bir dile yer verilmiştir. ✓ Aşk, doğa, aile, karamsarlık gibi temalar işlenmiştir. ✓ Parnasizm ve sembolizm akımlarının etkisi görülür. ✓ Fransız şiirinden sone, terzarima gibi nazım şekilleri alınmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Şiiri düzyazıya yaklaştırma ◆ Doğaya ve Batı'ya yönelme ◆ Şiirin konusunu genişletme ◆ Yeni nazım şekilleri kullanma ◆ Aruzu şiire başarıyla uygulama ◆ Bütün güzelliğini öne çıkarma ◆ Hayal-hakikat çatışmasını işleme
FECRİATİ DÖNEMİ ŞİİRİ (1909 - 1912)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Fransız edebiyatı örnek alınmıştır. ✓ Süslü, sanatlı ve ağır bir dil kullanılmıştır. ✓ "Sanat, sanat içindir." ilkesi benimsenmiştir. ✓ Sembolizm ve empresyonizmden etkilenilmiştir. ✓ Ahmet Haşim dışındakiler şiirde Servetifünun çizgisini aşmamıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Beyanname yayımlama ◆ "Serbest müstезat"ı kullanma ◆ Sembolizmin etkisinde yazma ◆ Sanatı saygıdeğer olarak görme ◆ Aşk ve tabiat temalarını ele alma
MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ ŞİİRİ (1911 - 1923)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hece ölçüsü ve sade dil anlayışı benimsenmiştir. ✓ İçerik öne çıkarılmış; fikrin, ideolojinin taşıyıcısı olmuştur. ✓ Millî kaynaklara, tarihe ve Anadolu'ya yönelme olmuştur. ✓ Romantizmden etkilenilmiş, coşkulu bir söyleyiş benimsenmiştir. ✓ Yurt sevgisi, yurt güzellikleri, kahramanlık gibi temalar işlenmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Hece ölçüsü esas alma ◆ Halk şiirinden yararlanma ◆ Memleket hayatını yansıtmaya ◆ Biçimden çok, içeriğe önem verme ◆ Dilde sadeleşmeyi gerçekleştirme
CUMHURİYET DÖNEMİ ŞİİRİ (1923 - ...)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Her türlü konu ve tema şiire konu edilmiştir. ✓ Halk şiirinden yararlanılmış, dilde sadeleşme yerleşmiştir. ✓ Hisarcılar, Maviciler, Maveracılar gibi dergi merkezli gruplar oluşmuştur. ✓ Batı şiirinden yararlanılmış; romantizm, sembolizm, sürrealizm ve varoluşçuluk gibi akımlardan etkilenilmiştir. ✓ Beş Hececiler, Yedi Meşaleciler, Garipçiler, II. Yeniciler gibi çok sayıda akım ve grup ortaya çıkar. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Aruz ölçüsü terk etme ◆ Hece ölçüsünün yerleşmesi ◆ Ölçsüz, kafiyesiz şiirler yazma ◆ Farklı şekil ve temada şiir yazma ◆ Aynı anda farklı şiir anlayışlarının olması

ÖNEMLİ TEMSİLCİLERİ	NAZİM ŞEKİLLERİ, TÜRLERİ	ÖNEMLİ ESERLER	ANAHTAR KAVRAMLAR
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Şinasi ◆ Ziya Paşa ◆ Namık Kemal ◆ Muallim Naci ◆ Abdülhak Hamit Tarhan ◆ Rezaizade Mahmut Ekrem 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Gazel ◆ Kaside ◆ Terciibent ◆ Terkibibent 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Tercüme-i Manzume</i> → Şinasi ◆ <i>Hürriyet Kasidesi</i> → Namık Kemal ◆ <i>Heves Ettim</i> → Nabizade Nazım ◆ <i>Terci-i Bend, Terkib-i Bend</i> → Ziya Paşa ◆ <i>Ateşpare, Fûruzan, Şerare, Sümbüle</i> → Muallim Naci ◆ <i>Sahra, Makber, Ölü, Hacle</i> → Abdülhak Hamit Tarhan 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Çeviri ◆ Özel gazete ◆ Hürriyet, vatan ◆ Encümen-i Şuara ◆ Tanzimat Fermanı
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Tefvik Fikret ◆ Cenap Şahabettin ◆ Ali Ekrem Bolayır ◆ Süleyman Nazif ◆ Faik Ali Ozansoy ◆ Hüseyin Suat Yalçın ◆ Hüseyin Siret Özsever 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Sone ◆ Balat ◆ Triyole ◆ Terzarima ◆ Serbest müstezat 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Tamat</i> → Cenap Şahabettin ◆ <i>Gizli Figânlar</i> → Süleyman Nazif ◆ <i>Lane-i Melal</i> → Hüseyin Suat Yalçın ◆ <i>Siyah İnciler</i> (mensur şiir) → Mehmet Rauf ◆ <i>Rûbab-ı Şikeste, Haluk'un Defteri, Rûbabın Cevabı, Tarih-i Kadim, Doksanbeşe Doğru, Şermin</i> → Tefvik Fikret 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Parnasizm ◆ Mensur şiir ◆ Karamsarlık ◆ Kaçış teması ◆ Baskı Dönemi
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ahmet Haşım ◆ Tahsin Nahit ◆ Cemil Süleyman ◆ Celal Sahir Erozan ◆ Emin Bülent Serdaroğlu 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Sone ◆ Triyole ◆ Terzarima ◆ Serbest müstezat 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Ruh-ı Bikayd</i> → Tahsin Nahit ◆ <i>Erganun</i> → Mehmet Behçet ◆ <i>Göl Saatleri, Piyale</i> → Ahmet Haşım ◆ <i>Kin</i> → Emin Bülent Serdaroğlu ◆ <i>Beyaz Gölgeler, Buhran, Siyah Kitap</i> → Celal Sahir Erozan 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Musiki ◆ Saf şiir ◆ Manifesto ◆ Sembolizm ◆ Tabiat ve aşk
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ziya Gökalp ◆ Ali Canip Yöntem ◆ Şukufe Nihal Başar ◆ Necmettin Halil Onan ◆ Mehmet Emin Yurdakul ◆ Halide Nusret Zorlutuna 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Belli bir nazım şekli yoktur. ◆ Daha çok, halk şiiri nazım şekillerinden yararlanılmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Geçtiğim Yol</i> → Ali Canip ◆ <i>Bozgun</i> → Aka Gündüz ◆ <i>Kızıl Elma, Yeni Hayat, Altın Işık</i> → Ziya Gökalp ◆ <i>Türkçe Şiirler, Türk Sazı, Ey Türk Uyan, Tan Sesleri, Ordunun Destanı, Turana Doğru</i> → Mehmet Emin Yurdakul 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Yeni Lisan ◆ Türkçülük ◆ Anadoluculuk ◆ Millîlik, yerlilik ◆ Genç Kalemler ◆ Millî Mücadele
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Arif Nihat Asya ◆ Orhan Veli Kanık ◆ Cahit Sıtkı Tarancı ◆ Ahmet Kutsi Tecer ◆ Faruk Nafiz Çamlıbel ◆ Necip Fazıl Kısakürek ◆ Ahmet Muhip Dıransas ◆ Ahmet Hamdi Tanpınar 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Kendine özgü bir nazım şekli yoktur. ◆ Çok farklı nazım şekli denenmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Çile, Kaldırımlar</i> → Necip Fazıl Kısakürek ◆ <i>Nefes Almak</i> → Ziya Osman Saba ◆ <i>Kökler ve Dallar</i> → Arif Nihat Asya ◆ <i>Karadut</i> → Bedri Rahmi Eyüboğlu ◆ <i>Bingöl Çobanları</i> → Kemalettin Kamu ◆ <i>Bu Vatan Kimin</i> → Orhan Şaik Gökyay ◆ <i>Kapalı Çarşı, Evler</i> → Behçet Necatigil ◆ <i>Çocuk ve Allah</i> → Fazıl Hüsnü Dağlarca ◆ <i>Han Duvarları</i> → Faruk Nafiz Çamlıbel 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Dergiler ◆ II. Yeniciler ◆ Serbest Şiir ◆ Modernizm ◆ Garip Akımı ◆ Akımlar, gruplar

1.
BÖLÜM

ŞİİR BİLGİSİ

Şiirler, coşku ve heyecana bağlı sanatsal metinlerdir. Şiirlerde dil sanatsal işlevde kullanılır. Şiir bilgisi kapsamına şiirin yapısına ait nazım birimi, nazım biçimi, kafiye, uyak, ölçü ve içeriğine ait imge, sanat, tema, tür gibi çok sayıda kavram ve konu girer. Burada genel olarak şiir geleneği ve şiir türlerinden söz edip daha sonra diğer konuları tanıtacağız.

ŞİİR VE GELENEK

HALK ŞİİRİ GELENEĞİ

- Sade, açık ve anlaşılır bir dile yer verilmiştir.
- Millî ölçümüz olan hece ölçüsü ve dörtlük kullanılmıştır.
- Aşk, tabiat, kahramanlık, ayrılık gibi konular işlenmiştir.
- Somut benzetmeler yapılmıştır.

Koşma

Nasıl vafedeyim güzelim seni
Rumeli Bosna'yı değer gözlerin
Dünyaya gelmemiş eşin akranın
İzmir'i Konya'yı değer gözlerin

Kimsede görmedim sendeki nazı
Tunus Tırablus Mısır Hicaz'ı
Kars'ı Kağızman'ı Acem Şiraz'ı
Gird'i Yanya'yı değer gözlerin

Ruhsati

DİVAN ŞİİRİ GELENEĞİ

- Saray çevresinde gelişen bir şiir geleneğidir.
- Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalarla yüklü ağır bir dile yer verilmiştir.
- Aruz ölçüsü ve genellikle beyit nazım birimi kullanılmıştır.
- Söz sanatlarına fazlaca yer verilmiştir.
- Aşk, şarap, kadın, tasavvuf, tabiat gibi konular işlenmiştir.

Gazel

Şeb ki miftâh-i meh-i nev ola gencîne-güşâ
Kıla peymâne-i gerdunu cevâhir-peymâ
Gizleyip çeşme-i hur-şîd suyun kûze-i çerh
Katre katre kıla encüm reşehâtin peydâ
Lâle-reng ola şafaktan felek-i minâ-fâm
Taşra salmış kimi aks-i mey-i gül-gûn minâ

Fuzuli

MODERN TÜRK ŞİİRİ GELENEĞİ

- Bu dönemde daha çok, serbest şiir tercih edilmiştir.
- Ölçü, kafiye, nazım birimi gibi ahenk unsurları çok fazla kullanılmamıştır.
- Konu sınırlaması olmaksızın her konuda şiir yazılmıştır.

Şehrayin Şarkıları 1

erzurum garında, banklar üstünde
susuzluktan ağlayan bir güvercin
içime vuruyor kanatlarını
nağmelerin ateşinde parlayan
kuşlar bölük bölük hayatıma giriyor
bütün çığlıkları kuşanmış ölüm
dudaklarında siyanür

Nurullah Genç

SORU - 1 (ÖSYM)

Aşağıdaki dizelerden hangisinin ötekilerden farklı bir gelenek içinde yazıldığı düşünülebilir?

- A) Bir uykuyu cananla beraber uyuyanlar
Ömrün bütün ikbalini vuslatta duyanlar
- B) Ellerin var beyaz güller gibi küçücük
Mutlak kalbin tomurcuklardan pembe
- C) Şimdi çocukluğun çatısı kalktı ya üstümüzden
Yağmurun da eski tadı yok bu yüzden
- D) O gün gelsin neşemiz tazelenisin de gör
Dünyayı hele sen bir barış olsun da gör
- E) Sen benim üstüne titrediğim güzel ve yeni
Saatim kadar saadetimin göz bebeği zamansın